

ÕIGEKIRJUTUSE NÄPUNÄITEID

Helika Mäekivi, Argo Mund, Tuuli Rehema

SAATEKS

Raamatu väljaandmist on toetanud
Haridus- ja Teadusministeerium

Koostaja Helika Mäekivi
Toimetaja Egle Pullerits
Korrektor Argo Mund
Kujundaja Sirje Ratso

ISSN 2228-0189
ISBN 978-9949-9508-0-5 (trükis)
ISBN 978-9949-9508-1-2 (pdf)

Trükitud keskkonnateadlikus trükikojas Ecoprint

Keele kõige kindlam ja püsivam osa on õigekirjutus, mille reeglites ja tavades on kunagi kokku lepitud. Osa õigekirjareeglitest on loogilised, osa tuleb lihtsalt ära õppida. Seda tehakse maast madalast ja keskhariduse omandamise järel peaksid need olema sel määral omandatud, et edaspidise elu jooksul koostavad tekstid on õigekirjavigadeta.

Kuid teinekord mälu tuhmub ja reegel ununeb. Oma osa mängib igapäevaseks saanud arvutimaailm: tekstide tippimine, internetis olevate toimetamata tekstide lugemine, vaba suhtlus eri võrgustikes. Samuti on meil kiire elu, mille tõttu keskendumine pigem edastatava teabe sisule, mitte vormile. Selle tagajärjel jäävad õigekirjareeglid sageli tagaplaanile.

Peale selle muutuvad vahel ka reeglid ise. Ühest küljest on muutused keelesisesed – kirjutajad otsustavad mingil hetkel mõne mugavama, otstarbekama või endale meelepärasema variandi kasuks. Ühel päeval on see juba uus tava, mis tuleb uute kokkulepetega kinnitada. Teisest küljest tulevad muutused väljastpoolt, eeskätt teistest keeltest, mille kombat võetakse oma emakeelde üle. Sel juhul tuleb küsida, kas teise keele reeglid on nii palju paremad, et need peaks enda keeles kasutusele võtma, või on tegu teadmatuse, mugavuse või ükskõiksusega.

Keeletoimetaja kohtab tekstides tihti kokkuleppeväliseid kirjutusviise. Osa neist torkab sagedamini silma ja laseb arvata, et kirjutajatel on mõnel põhjusel paar õigekirjajuhist kahe silma vahele jäänud. See on pannud ilmutama Päevakera tekstibüroo blogis väikeseid kirjatükke, mille eesmärk on meelde tuletada kehtivad reeglid ja soovitada lahendusi ka keerulisematel juhtudel. Sealjuures on nii mõnigi kord abiks olnud Eesti Keele Instituudi keelenõu, kus keelekorraldajad on ortograafia põhireeglid oskuslikult ja lühidalt lahti harutanud.

Siinne kogumik ongi kokku pandud Päevakera blogikannetest (päevakera.ee/blogi) ja Eesti Keele Instituudi keelekorraldajate headest nõuannetest (keeleabi.eki.ee) õigekirja teemal. Osa neist on enne avaldamist täiendatud ja parandatud. Lugeja saab teada, mitmekordne peab olema š-täht eri sõnades, kuidas käänata eesti perekonnanimesid ja võõrnimesid ning kirjutada

tsitaatsõnu. Talle antakse soovitusi, milline võiks olla algustäht ajaloosündmuste, ametiasutuste, ametikohtade, õigusaktide ja aunimetuste kirjutamisel. Kogumiku sirvija võib lugeda mõnest kokku- ja lahkukirjutuse üksiktahust ja sellest, kuhu sobib mõnes sõnarühmas sidekriips. Tema tähelepanu juhitakse lühendite, muu hulgas sõna *euro* kasutamisele. Kui teda huvitavad numbrid, siis on tema ees valik artikleid sellest, kuidas neid rühmitada, millal on vaja sõnu *aasta* ja *tuhat*, mil viisil panna kirja järgarvu, eurosid ja sente ning kellaaega. Paar kirjutist käsitlevad kirjavahemärke: kriipse, küsimärki ja ampersandi.

See trükis ei kujuta endast mingil juhul ülevaadet kogu eesti ortograafiafiast. Samanimeline väljaanne on juba olemas ja selle topeldamise järele pole vajadust. Pigem on see põimik, mis juhib „Eesti ortograafia” abil tähelepanu praeguse aja levinumatele õigekirjaapsudele ja aitab kirjutajal kehtivaid õigekirjareegleid meenutada.

Helika Mäekivi
koostaja ja kaasautor

SISUKORD

TÄHEORTOGRAAFIA

Kas <i>duši</i> või <i>dušši</i> all?	7
Eesti perekonnanimede käänamine	9
Tsitaatsõnadest	10
Võõrkeelsed nimed ja pealkirjad eesti tekstis	12
Beckett : Beckett, New York : New Yorgi	13

SUUR JA VÄIKE ALGUSTÄHT

Nüüdsest võime kirjutada <i>teine maailmasõda</i>	14
Millise tähega algavad ametiasutuste nimetused?	18
Ametinimetuste algustähest	21
Õigusaktide algustäht	21
Aasta ema, aasta õpetaja jt	23

KOKKU- JA LAHKUKIRJUTUS

<i>kasvõi, justnagu, justnimelt, kuitahes, mistahes</i> ja <i>võibolla</i>	24
Mõne tegusõnaliigi uudne kokku- ja lahkukirjutusviis	26
<i>järk-järgult, järkjärguline</i> ja <i>järk järgu haaval</i>	28
Mitu tähte külgepidi koos	30
Ühepereelamu ja ühe pere elamu	31

LÜHENDAMINE

30 aastat punktita lühendamist	35
Suurtähtlühenditest	36
Väiketähtlühenditest	37
Eurist ja eurost	38

NUMBRITE KIRJUTAMINE

Kuidas rühmitada arve ja numbreid?	40
Millal kirjutada koos daatumiga sõna <i>aasta(d)</i> ?	42

Kas sõna <i>tuhat</i> või kolm nulli?	44
Kuidas kirjutada järgarvu?	45
Mis märke kasutatakse eurode ja sentide vahel, ees ja taga?	51
Kuidas kirjutada üldkeeles kellaega?	53
KIRJAVAHEMÄRGID	
Muhedalt pikad mõttekriips ja miinus	55
Millal kasutada küsimärki?	56
Milleks meile &?	58

TÄHEORTOGRAFIA

Kas *duši* või *dušši* all?

f- ja *š-*tähe kirjutamise kohta on kokku lepitud mitu reeglit. Kolme nendest on allpool lähemalt käsitletud.

Kuidas käänata sõnu, mille lõpus on kaks *f-* või *š-*tähte?

Vaatleme kõigepealt sõna *kass*. See käändub *kass* : *kassi* : *kassi*. Üheski käändes ühtegi *s-*tähte ära ei kao. Samamoodi käänduvad *klass*, *pass*, *aadress*, *dress*, *fitness*, *kongress*, *toss*, *loss*, *uss*, *buss*, *pluss*, *suss*, *vingerpuss* jt – kõigil on kõikides käänetes kaks *s-*tähte.

Sageli arvatakse, et samamoodi peaksid käänduma ka sõnad, mille lõpus on nimetavas käändes kaks *š-* või *f-*tähte, näiteks *proff*, *šeff*, *riff*, *bluff*, *dušš*, *lavašš*, *guljašš*, *nišš*. Õige on aga hoopis *proff* : *profi* : *proffi* ja *dušš* : *duši* : *dušši*. Miks see nii on?

Põhjus on selles, et *f-*i ja *š-*ga lõppevad sõnad ei käändu üldsegi mitte nagu kahe *s-*iga sõnad, vaid nagu *kott*, *kompott*, *latt*, *kapp*, *vrapp*, *sepp*, *gripp*, *tikk*, *kokk*, *kuldnokk* jt, mille puhul kustub omastavas käändes üks täht. Reegli järgi on nii sulghäälikud *k*, *p* ja *t* kui ka *f* ja *š* pikad ja ülipikad, sealjuures kirjutatakse pikk häälik ühe ja ülipikk häälik kahe tähega.

Niisiis tuleb meeles pidada, et **omastavas käändes saab kahest sõnalõpulisest *š-st* või *f-ist* üks**, täpselt nagu *kk*, *pp* ja *tt* puhul. Nii nagu me käime *sepa* juures, nii ka *duši* (mitte *dušši*) all. Liha pannakse nii *supi*, *vrapi*, *pilafi* kui ka *guljaši* (mitte *pitaffi* ega *guljašši*) sisse. Võime töötada *koka*, aga ka mõne muu *profi* (mitte *proffi*) alluvuses. Kohtumistel pakutakse meile *tikuvõileibu* ja *lavaširulle* (mitte *lavašširulle*) – kumbki pole *nišitoode* (mitte *niššitoode*).

Kuidas käänata sõnu, mille lõpus on üks *f*- või *š*-täht?

Meie keeles on ka ühe *f*-i või *š*-ga lõppevaid sõnu. Sellised on näiteks ühesilbilised *seif*, *kaif*, kahesilbilised *mastif*, *šerif*, *reljeef*, *tariif*, *rostbiif*, *fetiš*, *finiš*, *hašiš*, rohkemasilbilised *fotograaf*, *filosoof*, *katastroof*, *kardiograaf*.

Veel on meil rühm sõnu, kus häälduse järgi võiks olla kaks *f*- või *š*-tähte, kuid õigekirjareeglite järgi ei ole. Neid iseloomustab see, et nende lõpus oleva *f*-i või *š* ees on kaashäälik. Sellesse rühma kuuluvad *harf*, *nümf*, *golf*, *triumf*, *borš*, *punš*, *revanš* jne.

Selliste sõnade käänamisel ei muutu *f* ega *š* üheski käändes kahekordseks. Seega paneme asjad *seifi* (mitte *seiffi*), loeme *filosoofide* (mitte *filosooffide*) teoseid, teame üht *fotograafi* (mitte *fotograaffi*), kardame *katastroofe* (mitte *katastrooffe*), jõuame *finišisse* (mitte *finiššisse*), mängime *golfi* (mitte *golffi*), sööme *borši* (mitte *boršši*), joomme *punši* (mitte *punšši*) ja tahame *revanši* (mitte *revanšši*).

Kuidas kirjutada sõnu, mille keskel on *f* ja *š*?

Suur hulk sõnu kirjutatakse keskel ühe *f*-i või *š*-ga, näiteks *graafik*, *rafineerima*, *geograafia*, *afäär*, *brošüür*, *dešifreerima*, *kušett*, *retušeerima*, *geiša* jne.

Paneme tähele, et inglise keeles on sõnad *effective*, *effect*, *affect*, *professional*, *graffiti*. Nende mõjul tahetakse ka eesti sõnades *efektiivne*, *efektne*, *efekt*, *afekt*, *professionaalne*, *graffiti* teinekord *f*-tähte topeldada, kuigi meie reeglite järgi peab see olema ühekordne. Sealjuures lastakse ennast võõra keele kirja pildist mõnikord väga tugevasti mõjutada ja kasutatakse kahte *f*-i isegi siis, kui seda inglise keeles polegi – näiteks võib kohata sõna *deffekt* (õige on *defekt*), kuigi ka ingliskeelne *defect* on ühe *f*-iga.

Mõni üksik sõna on keskelt ka kahe *f*-i või *š*-ga: *maffia*, *muffin*, *šiffer*, *buššer* jt. **Veel tallema rühma moodustavad üsna harva kasutatavad tegusõnad** *bluffima*, *retuššima*, *kloššima* jt, mille puhul tuleb mees pidada, et alates *mina*-vormist kaob üks *f* või *š* ära: *bluffima* : *bluffida* : *blufin*.

Ilmunud Päevakera blogis 17. jaanuaril 2013
(<http://www.paevakera.ee/blog/kas-dusi-voi-dussi-all/#more-1584>).

ALLIKAD JA ABI

Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2007. Eesti keele käsiraamat, lk 71–72
(<http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=2&p1=6&id=30>).

Eesti perekonnanimede käänamine

Kas tohib käänata Rüütel : Rüüteli?

Keelekorraldajad soovivad järgida üldreeglit: eesti perekonnanimesid käänatakse nagu vastavaid käändsõnu. Seega on õige käänata *Rüütel* : *Rüütli* (mitte *Rüüteli*); *Kask* : *Kase* (mitte *Kaski*); *Pöder* : *Pödra* (mitte *Pöderi*); *Vaarikas* : *Vaarika* : *Vaarikat* (mitte *Vaarikase* : *Vaarikast*).

Kolleeg Sutt käänab oma nime: Sutt'i, Sutt'ile, Sutt'iga. Kas see on õige?

Perekonnanime käänamisel tuleb arvestada nime kandja soovi, kui see ei lähe vastuollu eesti sõnade käänamisega. Ent kahe sulghäälikuga ehk *kk*, *pp* või *tt*-ga lõppevad sõnad on eesti keeles astmevahelduslikud, seega ei vasta käänamisviis „Sutt : Sutti : Sutti : Suttile” eesti keele käänamissüsteemile. Õige on käänata *Sutt* : *Suti* : *Sutti* : *Sutile*.

Kas õige on Tõnis Paltsi või Tõnis Paltsu?

Selliseid nimesid tuleks käänata nõnda, nagu nime omanik ise soovib. Eesti keele käänamissüsteemile vastab nii *Reinek* : *Reineki* kui ka *Reinek* : *Reineku*; nii *Peet* : *Peedi* kui ka *Peet* : *Peedu*; keeleliselt on õige nii *Palts* : *Paltsi* kui ka *Palts* : *Paltsu*. Kui nimekandja soov pole teada, võib eelistada *i*-ga käänamist.

Millal tohib eesti perekonnanime käänamisel kasutada ülakoma?

Parim variant on dokumentides sõnastada tekst nii, et nimi jääks loomulikult nimetavasse käändesse. Ülakoma kasutatakse **ainult** ametlikes dokumentides ja **ainult** sel juhul, kui perekonnanime algkuju ühtib nimisõna omastava käände vormiga: *Metsa* : *Metsa'le*, aga *Mets* : *Metsale*. Nii et kui autasu saab Mart Nurk, siis tuleks dokumendile kirjutada: autasu antud *Mart Nurgale*, kui aga Luule Nurga, siis *Luule Nurga'le*. Kui aga omastavakujulise nime

algvorm on samas dokumendis antud, siis pole ülakoma käänamisel vaja kasutada.

Tuuli Rehemaa
Eesti Keele Instituudi keelekorraldaja
Ilmunud keelenõuande lehel 23. mail 2006
(<http://keeleabi.eki.ee/index.php?leht=8&id=45>).

ALLIKAD JA ABI

Leemets, Tiina 1996. Perekonnanime käänamine. – Keelenõuanne soovitab, lk 56–58 (<http://keeleabi.eki.ee/artiklid/perenimed.html>).
Raadik, Maire 2011. Väikesed tarbetekstid, lk 69–77.

Tsitaatsõnadest

Kas võib kirjutada, et mängin bowlingut ja joon cappuccinot?

Võõrkeelseid sõnu ja väljendeid, mida kirjutatakse ja hääldatakse originaalkeeles kohaselt, nimetatakse tsitaatsõnadeks. Neid peab eestikeelses tekstis vormistama teises kirjas (kui ülejäänud tekst on püstkirjas, siis kursiivis; kui ülejäänud tekst on kursiivis, siis püstkirjas) ja käänama ülakoma abil. Õige on: **mängisime *bowling*'ut, joon *cappuccino*'t.**

Vahel võib näha, et ülakoma asemel kasutatakse eksikombel akuuti (´) või graavist (˘), aga need on hääldusmärgid. Ülakoma (˘) peaks välja nägema samasugune nagu alakoma, ainult paiknema rea ülaosas, mitte alaosas.

Kas tsitaatsõnu võib käänates muuta: joome mõned *long dring*'id, tahtis võita *jackpott*'i?

Kuigi kõnes võib tsitaatsõna olla astmevahelduslik, ei muuda see sõna kirjepilti. Kui soovitakse kasutada tsitaatsõna, jääb kirjepilt kursiivi ega muutu, ülakoma abil lisatakse eesti tüvevokaal ja käändelõpp: **joome mõned *long drink*'id, tahtis võita *jackpot*'i.**

Kas ta töötab *boutique*'is või *boutique*'s?

Tsitaatsõnu käänatakse häälduse järgi. Sõna *boutique* [butiik] käänatakse suuliselt [butiikis] või [butiigis], mitte [butiiks], seetõttu peab kirjalikult lisama ka tüvevokaali **i**: **töötab *boutique*'is.**

Kas näiteks sõna *layout* on õige käänata *layout* : *layout*'i : *layout*'i?

Jah, seda sõna käänatakse nii, kuid paljude tsitaatsõnade asemel on soovitatav kasutada eestikeelset omasõna või mugandit, näiteks *layout*'i kõrval on olemas eestikeelsed **küljendus, paigutus** või **küljend, *jackpot*'i** asemel võiks kasutada aga sõna **peavõit** või **täispank**.

Tuuli Rehemaa
Eesti Keele Instituudi keelekorraldaja
Ilmunud keelenõuande lehel 12. juunil 2007
(<http://keeleabi.eki.ee/index.php?leht=8&id=82>).

ALLIKAD JA ABI

Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2007. Eesti keele käsiraamat, lk 76–78 (<http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=2&p1=6>).
Leemets, Tiina 1996. Uuemaid inglise laene. – Keelenõuanne soovitab, lk 35–41 (<http://www.eki.ee/keeleabi/artiklid/inglise.html>).
Leemets, Tiina 2000. Inglise-eesti pisisõnastik. – Keelenõuanne soovitab 2, lk 39–41 (<http://www.eki.ee/keeleabi/artiklid2/sonastik.html>).
Leemets, Tiina 2004. Mullivann, peenema nimega *jaccusi*. – Keelenõuanne soovitab 3, lk 55–61 (<http://www.eki.ee/keeleabi/artiklid3/jaccuzi.html>).
Leemets, Tiina 2004. Valik inglise jm võõrkeelsete sõnade vasteid korduvate keelenõuküsimuste ja -vastuste hulgast. – Keelenõuanne soovitab 3, lk 62–64 (<http://keeleabi.eki.ee/artiklid3/uudissonu.html>).
Leemets, Tiina 2008. Valik inglise sõnade vasteid. – Keelenõuanne soovitab 4, lk 39–42 (<http://keeleabi.eki.ee/pdf/039.pdf>).
Raadik, Maire 2000. Tsitaatsõnad. – Keelenõuanne soovitab 2, lk 153–156 (<http://www.eki.ee/keeleabi/artiklid2/tsits.html>).

Võõrkeelsed nimed ja pealkirjad eesti tekstis

- Lugesin National Geographicut ja The Timesi.
- Kuulasin Rolling Stonesi.

Võõrkeelseid **nimesid** ei tõlgita ega panda kursiivi, vaid kirjutatakse läbiva suurtähega nagu eesti nimesidki: (ansambel) Rolling Stones, (ajaleht) The Times, (ajakiri) National Geographic, (vermut) Martini Bianco, (auto) Blue Flame, (hotell) Nuova Riviera jne.

- Käisin loengukursusel „Studium generale”.
- Nautisin Gauberti flöödipala „Nocturne et allegro scherzando”.

Võõrkeelsed **pealkirjad**, mida ei soovita või mida pole võimalik tõlkida, kirjutatakse eesti tekstis jutumärkidega ja samuti püstkirjas: loengukursus „Studium generale”, flöödipala „Nocturne et allegro scherzando”, Pinki turnee „I’m Not Dead”, näitus „Scripta manent III”, kokaraamat „Aus der estnischen Nationalküche”, märk pealiskirjaga „Labore et Constantia”, arvutimäng „Ace of Kings”, film „Apocalypto” jne. Suured ja väikesed algustähed vastavad originaalkeele ortograafiale, ent võõrkeelset pealkirja kursiivi panna pole vaja, kuna pealkiri on nagunii jutumärkides ja kursiiv oleks topeltesiletõst.

Kui tekib küsimus, kuidas võõrkeelset pealkirja käämata, siis soovitan jätta hoopis käänamata, panna pealkirjale lisand (nt *loengukursus*, *flöödipala*, *turnee*, *näitus*) ja käämata seda.

Tuuli Rehemaa

Eesti Keele Instituudi keelekorraldaja
Ilmunud keelenõuande lehel 30. oktoobril 2006
(<http://keeleabi.eki.ee/index.php?leht=8&id=56>).

Beckett : Beckett, New York : New Yorgi

Võõrisikunimedel ei avaldu kirjas astmevaheldus, nt *Beckett* : *Becketti teosed*, *Brett* : *Bretti*, *Pitt* : *Pitti*, *Scott* : *Scotti*, *Philipp* : *Philippi* kaudu; *Cliff* : *Cliffi*, *Gutslaff* : *Gutslaffi*, *Hasselhoff* : *Hasselhoffi*, *Mikoff* : *Mikoffi*, *Neff* : *Neffi*; *Reindorff* : *Reindorffi* : *Reindorffi*, *Wolff* : *Wolffi* : *Wolffi*.

Tuntuimad võõrkohanimed on kirjas astmevahelduslikud. Neist küsituum on *New York*, nt *New Yorgi tänavad*, *telerist näidati New Yorke*, *saabus äsja New Yorgist*, ka *Frankfurt* : *Frankfurdi* : *Frankfurti* : *Frankfurdist*, *Stuttgart* : *Stuttgardi* : *Stuttgardi* : *Stuttgardist*.

Astmevahelduseta on traditsiooni järgi nt kohanimi *Detroit*, nt *Detroiti tänavad*, *lahkus Detroitist*. Kohanimede käänamist saab vaadata ÕSi kohanimievalimikust.

Argo Mund

Eesti Keele Instituudi keelekorraldaja
Ilmunud keelenõuande lehel 11. detsembril 2008
(<http://keeleabi.eki.ee/index.php?leht=8&id=127>).

SUUR JA VÄIKE ALGUSTÄHT

Nüüdsest võime kirjutada *teine maailmasõda*

11. juunil 2012. aastal toimus Emakeele Seltsi keeleteoimkonna väljasõiduistung. Pärast pikka arutelu ja nõupidamist ajaloolastega valmis seal otsus, et edaspidi võib ajaloosündmuste nimetusi alustada väikese tähega. Nii soovitati edaspidi kirjutada *kolmekümneaastane sõda, jüriöö ülestõus, jäälahing, oktoobrirevolutsioon*; kui ajaloosündmuse nimetuses on nimi, siis see jääb suure esitähga: *Vene-Rootsi sõda* (riikide järgi), *Varssavi ülestõus* (linna järgi), *Paju lahing* (mõisa järgi).

Põhjendused

Keeleteoimkonna otsuse taga oli mitu põhjust, mida otsuses ka selgitati. Lisan veel mõne tähelepaneku.

Seniste reeglite järgi tuli kirjutajal niisiis valida, kas tegu on üldnimelise ajaloosündmusega, selle püsikindla nimetusega või hoopis nimega. Sellest sõltus, kas kasutada väikest tähte (*ärkamisaeg*), esisuurtähte (*Esimene maailmasõda*) või läbivat suurtähte (*Suur Pauk*). Raske oli aga kindlaks määrata, millal muutub ajaloosündmuse nimetus üldnimelisest väljendist püsikindlaks nimetuseks või nimeks. Kui kaua selleks peaks aega kuluma? Aasta? Aastakümme? Aastasada?

See tekitas keeleteoimkonna liikmetes küsimuse, mis on üldse ajaloosündmus. Üldiselt saab sõda, lahingut või revolutsiooni kuidagi piiritleda. Kuid kui võtame näiteks laulva revolutsiooni või külma sõja, siis kuidas nende sündmuste algust ja lõppu kindlaks teha? Kui aga siit veel edasi mõelda, siis kas

näiteks mõne printsessi sünd, maailmarekordi püstitamine või mäetipu vallutamine võiks olla ajaloosündmus või mitte? Kust läheb täpne piir?

Seepärast palus keeleteoimkond abi ajaloolastelt – eeskätt selleks, et määratleda asjatundjate abiga, mis on ajaloosündmus ja püsikindlus. Arutelus selgus aga hoopis huvitav tõik. Nimelt selgitasid ajalooteadlased, et kui ühe võimalusena kasutatakse esisuurtähte **ametlikes nimedes** ja **nimetustes**, siis ei saa eesti keeles olla ametlikke ajaloosündmuste nimesid ega nimetusi, sest meil puudub ametlik ajalookirjutus. Eesti demokraatlikus ühiskonnas võib ajalugu kirjeldada mitmel viisil ja üht kindlat ajalookirjutust esile ei tõsteta. Selle väitega kaob ametlikkussuurtähe tingimus sootuks.

Keelekorraldajad olid juba mõnda aega soovitanud kirjutada uuemate, sageli kujundlike ajaloosündmuste nimetused läbiva väiketähega (*pronksiöö, araabia kevad, püha sõda*). Vahel ei ole ju teada, kas mõnda sündmust nimetatakse vaid korraks ja see kaotab kohe tähtsuse või jääb see kauaks meie ajalookaardile. Samuti võib üks sündmus saada mitu nimetust, mille hulgast tuleb valida parem või korrektsem variant. Seepärast on keeleteoimkond soovitus olnud igati õigustatud ja kooskõlas põhireegluga, mille kohaselt nimetatakse ajaloosündmuse enamjaolt üldnimeliselt.

Mõnda ajaloosündmust on väljendatud piltlikult ühtmoodi paljudes maa-des. Näiteks suur nälg oli Eestis aastatel 1695–1697, Nõukogude Liidus ajavahemikel 1921–1923 ja 1932–1933, Iirimaa 1846. ja 1851. aastal jne. Must neljapäev tähistab börsikrahhe 24. oktoobril 1929, 19. oktoobril 1987 ja 24. oktoobril 1997, aga ka Poola töölisrahutusi 1970. aasta detsembris. Paljudes riikides on olnud verine pühapäev ja ärkamisaeg. Selliseid nimetusi ei saa seega püsikindlaks ega ainukordseks nimetada ja järelkult on ka raske neid suurtähestada, sest milline neist siis seda väärrib?

Need argumendid kokku viisid järeldusele, et kõiki ajaloosündmuste nimetusi on loogilisem ja hõlpsam kirjutada edaspidi väikese esitähga. Sel juhul jäävad ära püsikindluse ja liigse piltlikkusega seotud kahtlused, samuti ei pea inimene hakkama omandama ajalooteadmisi, et mõnda nime või nimetust kirjutada. Otsuse tegemise taga oli seega eeskätt kirjutuslihtsus.

Raskused

Tuleb aga nentida, et lihtne on seda kirjutada ilmselt tulevastel põlvkondadel. Võis eeldada, et praeguse aja keelekasutajas võib keeleteoimkonna otsus selguse asemel hoopis segadust tekitada, sest raske on loobuda vanast ja hakata

uutmoodi kirjutama. Suur hulk põlvkondi on üles kasvanud lugemisvaraga, kus esisuurtäheleli ajalooüldmuse oli rohkem kui küll. Need jäävad ka edaspidi sellisele kujule, sest keegi ei hakka ju keeleteoimkonna otsuse toel seni ilmunud kirjasõna parandama. Kuna eesti keelekorralduse üldpõhimõtte järgi uus reegel vana ei tühistata, ei peeta suure tähe kasutamist alates 11. juunist 2012 mitte mingil juhul eksimuseks. Uuega harjumiseks on praegustel põlvkondadel aega terve ülejäänud elu. Seda soodustavad tulevased õpikud ja raamatud, kus ajalooüldmuse nimetused on eeldatavasti kirjas väikese tähega.

Võis arvata, et uudne kirja pilt tekitab veelgi vastuväiteid. Näiteks võivad kujundlikud väljendid panna mõtlema, kas lugeja mõistab neid ühemõtteliselt. Lauses *Inimesed ei tundnud suure depressiooni ajal eriti suurt depressiooni* võib teepoolest tekkida mõnetine mõttelünk. Ent kui üldse selliseid lauseid konstrueerida, võib neisse selguse huvides lisada ajavahemiku või kuupäeva. Enamjaolt aitab ka kontekst sisu mõista.

Tõlkimiselgi võib tekkida küsimus, mil määral saab asju sihtteksti juurde kirjutada. Kuid nii, nagu asutusenimetustesse on meil teinekord vaja lisada asutuse päritolumaa, nii võib ka ajalooüldmuse puhul kirjutada näiteks *Eesti vabadussõda*. Tõlgime ju mõtet, mitte sõnu. Kui tõlkija ei sõanda seda siiski teha, siis võib ta koostada kas või allmärkuse, kus ta asja selgitab.

Tagajärjed ja tulemus

Ilmselt just eelnimetatud harjumuse, kujundlikkuse ja tõlkimisraskuste tõttu põhjustas keeleteoimkonna 11. juuni 2012. aasta otsus ühiskonnas ja eriti ajaloolaste hulgas elavat arutelu. Kuigi otsusega ei tehtud muud, kui laiendati seni kehtinud põhireeglit, tekitas see heakskiidu kõrval ka vastumeelsust ja isegi pahameelt, mis päädis ajaloolaste avaliku kirjaga keeleteoimkonnale.

Keeleteoimkond tegi ajaloolastele ettepaneku uuesti kohtuda ja esile kerkinud küsimusi arutada. Korra kohtuti Tartus ja korra Tallinnas ning seekord oli ajaloolastest osalejaskond palju suurem. Pärast keeleteoimkonna 16. novembri 2012. aasta koosolekut ja sellele järgnenud meiliarutelu otsustati täiendada suvist otsust ajaloolaste ettepanekuga.

Täiendus valmis algul eelnõuna, mis pandi Emakeele Seltsi lehele ja jäi sinna üles kaheks kuuks. Selle aja jooksul oli kõigil asjast huvitatutel võimalik sellega tutvuda ja avaldada oma arvamust. Eelnõust sai otsuse täiendus 16. jaanuaril 2013.

Kuna keeleteoimkond leidis, et tema otsust ja ajaloolaste ettepanekutega seonduvat tuleb täpsustada, lisati otsusele selgitus, kus kirjeldatakse senist ja praegust ajalooüldmuse kirjutusviisi ning põhjendatakse otsuse tagamaid.

Kokkuvõte

Kehtima jäi juhised kirjutada ajalooüldmuse, ajastute jm nimetusi väikese esitähega. Selle kõrval aktsepteeritakse ajalookirjutuse tava kirjutada ajalooüldmuse kinnistunud nimetusi eelistatult esisuurtähega. Kuna aga kinnistunud nimetuste loendit ei ole selle ammendamatu tõttu võimalik anda ega selgeks õppida, hoolitsevad selle levitamise eest ajaloolased üldhariduskooli ajalooõpikuid koostades. Emma-kumma kirja pildi valik on kirjutaja vaba tahe. Läbi-vat suurtähte soovitatakse ajalooüldmuses edaspidi vältida.

Ilmunud Päevakera blogis 20. juunil
(<http://www.paevakera.ee/blog/nuudsest-voime-kirjutada-teine-maailmasoda/#more-1134>) ja
29. novembril 2012
(<http://www.paevakera.ee/blog/veel-kord-ajaloosundmuse-nimetustest/#more-1470>).

ABI JA ALLIKAD

- Ajaloolased: ärme kirjuta ajalooüldmuse väikese tähega. – Postimees, 28.08.2012 (<http://arvamus.postimees.ee/953638/ajaloolased-arme-kirjuta-ajaloosundmuse-vaikese-tahega?redir=>).
- Ajalooüldmuse algustäheortograafia. Emakeele Seltsi keeleteoimkonna otsus (http://www.emakeeleselts.ee/otsused/ES-keeleteoimkond_Ajaloo-syndmuse_nimetuste_algustxheoigekiri_11.06.12.pdf).
- Ajalooüldmuse nimetuste õigekiri (http://www.emakeeleselts.ee/otsused/Otsus-AJALOOSYNDMUSED-16.11.12-20.01.13_VEEBI.pdf).
- Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2007. Eesti keele käsiraamat, lk 97 (<http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=2&p1=7&id=45>).

Millise tähega algavad ametiasutuste nimetused?

Sageli võib näha, et ministriumite, linna- ja vallavalitsuste ning paljude muude ametiasutuste nimetused on kirjutatud läbiva suurtähega. Kas see on aga üldkeelses igapäevatekstis tarvilik?

Ametiasutustel on tüübinimetus. See tähendab teatud tüüpi asutuse, ettevõtte või organisatsiooni nimetust, millele sageli eelnevad mingid täpsustavad sõnad või sõnaosad, näiteks *siseministeerium*, *eesti keele instituut*, *veterinaar- ja toidulaboratoorium*, *rahvakultuuri keskus* jne. Tüübinimetus selgitab iseenast: näiteks majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi nimetust nähes on kohe selge, millega on tegu. Sellist nimetust saab ka teise keelde tõlkida.

ÜLDREEGEL. Nagu näidetest näha, kirjutatakse tüübinimetus õigekirjareeglite järgi tavakasutuses väikese algustähega. See põhimõte kehtib igapäevatekstides – ajakirjanduses, pressiteadetes, uuringutes, aruannetes, lihtkirjades, tutvustustekstides, vebimaterjalides jne. Nimetustes sisalduvad nimed jäävad mõistagi suure esitähga: *Pärnu linnavalitsus*, *Haaslava vallavalitsus*, *Tartu observatoorium*, *Tallinna ringkonnakohus*, *Eesti teaduste akadeemia Underi ja Tuglase kirjanduskeskus*.

ERIREEGEL. Suurt tähte võib ka pruukida, kuid selle põhjuseks peab olema ametlikkus. Kui kiri tuleb kirjutada ministrile või kohalikule omavalitsusele ametlikus toonis või kui tegu on õigusakti eelnõu, kohtuotsuse, rahvusvahelise lepingu vms-ga, võib kasutada läbivat suurtähte, v.a side- ja muud abisõnad. Sel juhul on võimalik kirjutada ka *Siseministeerium*, *Eesti Keele Instituut*, *Veterinaar- ja Toidulaboratoorium*, *Rahvakultuuri Keskus*, *Pärnu Linnavalitsus*, *Haaslava Vallavalitsus*, *Tartu Observatoorium* jne.

Ametlikkust rõhutavaid tekste koostatakse märksa vähem kui tavatekste ja see tähendab, et me peaksime valdavalt kohtuma väikest esitähete, sest ametidokumente liigub avalikus kasutuses vähem. Tegelikult on olukord vastupidine – suur esitähht torkab silma ka igapäevatekstides. Kas arvatakse, et suurtähht teeb ametiasutuse tõsiseltvõetavamaks? Või on aukartus mõne võimuorgani vastu nii suur, et väikest tähte ei julgeta tarvitada? Mõnikord peljatakse,

et väike esitähht vähendab võimalust asutust teistest eristada ja kaotab selle ainukordsuse.

Kirjutajate kartusel ei ole üldiselt alust. Kui *majandus- ja kommunikatsiooniministeerium* või *Tartu linnavalitsus* on väikese tähega, siis kas on võimalik, et lugeja mõistab seda kuidagi valesti või mitmemõtteliselt? Enamjaolt vist ei ole. Pealegi on iga nimetuse ümber kontekst, mis laseb mõttest selgelt aru saada. On küll paar üksikjuhtu, mille puhul võib suur täht kõne alla tulla: näiteks Eesti Pank ja Tallinna Ülikool on kindla asutuse nimetused, Eesti pank ja Tallinna ülikool võivad aga olla suvaline Eestis asuv pank ja Tallinnas paiknev ülikool. Sageli aga selgitab ümbrus nendegi tähendust, ja kui ei selgitagi, ei tasu nendest erandlikest juhtudest lasta end häirida.

LÜHENDATUD VÕI PIKENDATUD NIMETUSED. Tähele tuleb panna veel üht asja. Suurt tähte võib kasutada üksnes registreeritud täisnimetustes. **Osaliste nimetuste puhul tuleb pruukida väiketähte**, olgu tegu ametliku või tavatekstiga. Näiteks aetakse kirjalikke ametiasju *Tallinna Kultuuriväärtuste Ametiga*, ent kui autor otsustab *Tallinna* eest ära jätta, tuleb tal kirjutada *kultuuriväärtuste amet*. Vahel eelistatakse *Haridus- ja Teadusministeeriumi* vabamas kasutuses lühivormi *haridusministeerium* või Eesti Haigekassa asemel soovitakse kirjutada *haigekassa* – sellised lühinimetused tuleb ikka väikese tähega panna. Kui kirjutaja ei tea täisnimetuse kuju, siis Eestis registreeritud ametiasutuse nimetuse kirjapilti saab ta otsida riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riiklikust registrist. Samamoodi tuleb toimida Euroopa Liidu asutustega: ametlikud nimetused on *Euroopa Komisjon*, *Euroopa Parlament* ja *Euroopa Liidu Nõukogu*, lühinimetused aga väiketähelised *komisjon*, *parlament* ja *nõukogu*.

Väikest tähte tuleb kasutada ka pikemaks muudetud nimetustes, sest need ei ole sellisel kujul registreeritud. Vahel tuleb (rahvusvahelises) ametisuhtluses lisada asutuse ette riik. Kui näiteks ametlikus tekstis on räägitud Eesti maksu- ja tolliametist ja Läti maksuametist, siis ei ole suurtähte kasutamine korrektne, sest Eesti asutuse registreeritud täisnimetus on Maksu- ja Tolliamet. Samamoodi peab rahvusvahelistes lepingutes kirjutama *Eesti siseministeerium* või *Eesti Vabariigi sotsiaalministeerium*, sest registreeritud täisnimetused on Sise- ja Sotsiaalministeerium. Riigisisises asjaajamises ei ole riigi nime mõistagi vaja tarvitada.

Seega, kui kirjutaja kasutab nimetust, mis ei kattu riiklikus registris olevaga, peab ta reeglite järgi suurtähest loobuma.

ALLÜKSUSED. Mingi organisatsiooni osakondade, talituste, teenistuste jne nimetused kirjutatakse väikese tähega. Selge on see reegel siis, kui asutusel on raamatupidamisosakond, haldusosakond, teabetalitus, pressiteenistus, nõukogu – nende puhul on väiketäht loomulik. Keerulisemaks läheb aga juhtudel, kui allüksusel on oma nimetus, sest siis ei tajuta seda enam osakonnana, vaid eraldi asutusena, mida peaks esisuurtähega kirjutama. Siiski kehtib ka sellistel puhkudel allüksuse väiketähereegel. Näiteks Rahvusarhiiv on võimalik ametlikus tekstis kirjutada suure algustähega, kuid selle allüksused ajalooarhiiv, filmiarhiiv ja riigiarhiiv on väikese algustähega. Tartu Ülikooli/ülikooli allüksused on väiketähelised filosoofiateaduskond ja õigusteaduskond, millel on omakorda ikka väikese tähega instituudid. Omaette kurioosum on Tallinna Ülikooli/ülikooliga, mille mõned allüksused haaravad ühinemise järel suuremat ala kui ülikool ise – nimelt on selle asutuse akadeemiliste üksuste hulgas Eesti demograafia instituut, Eesti humanitaarinstituut ja Eesti tuleviku-uuringute instituut. Sellest hoolimata tuleb siingi valida väiketäht (v.a riigi nimi).

Kokkuvõtteks:

1. **väikese esitähena** kirjutatakse
 - ametiasutuste nimetused (v.a nimed),
 - osalised (nii lühendatud kui ka pikendatud kujul) nimetused,
 - asutuste allüksuste nimetused;
2. ametlikus asjaajamises võib registreeritud täisnimetused kirjutada **suure esitähena** (v.a abisõnad).

Ilmunud Päevakera blogis 28. märtsil 2013
(<http://www.paevakera.ee/blog/millise-tahega-algavad-ameti-asutuste-nimetused/#more-1787>).

ALLIKAD JA ABI

Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2007. Eesti keele käsiraamat, lk 90–92
(<http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=2&p1=7&id=40>).

Raadik, Maire 2010. Kas algustäht oleneb asutusest? – Õiguskeel nr 1 (<http://www.just.ee/49517>).

Rehema, Tuuli. Asutusenimetuste algustähest (<http://keeleabi.eki.ee/index.php?leht=8&id=89>).

Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riiklik register (<http://register.fin.ee/register/index.php>).

Ametinimetuste algustähest

Ametinimetused on eesti keeles väikese algustähega.

Enim on küsijaid huvitanud ministrid: *peaminister, haridus- ja teadusminister, siseminister, justiitsminister, kultuuriminister, rahandusminister*. Muud näited on *õiguskantsler, maavanem, esimees, direktor, peadirektor, tegev-direktor*.

Pöördumises jääb ametinimetus väikesetäheliseks, nt

Lugupeetud härra minister!

Kirja lõpus nime all soovitame samuti väikese algustähega ametinimetust, nt

*Leopold Luht
direktor*

Argo Mund

Eesti Keele Instituudi keelekorraldaja
Ilmunud keelenõuande lehel 12. mail 2009
(<http://keeleabi.eki.ee/index.php?leht=8&id=140>).

Õigusaktide algustäht

2012. aasta 17. detsembril peeti 20. õiguskeelepäeva. Seal tõstatati küsimus, kas *põhiseadus* tuleb kirjutada suure või väikese algustähega. Et see on vaevanud ka teisi (õigus)inimesi, siis võiks siinkohal normikohased variandid meelde tuletada.

1. Et õigusakti loetakse (kollektiivse autoriga) **teoseks**, siis on võimalik kasutada selle nimetuse vormistamisel **pealkirjamalli** nagu raamatute, filmide, saadete ja sarjadegi puhul. Seega võib õigusakti pealkiri olla esisuurtähe ja jutumärkidega. Kui pealkirjas on nimi, siis jäävad alles ka selle esisuurtähed. Seega on õige „Eesti Vabariigi põhiseadus”, „Eesti kirjakeele normi rakendamise kord”, „Bioloogilise tootmise jätmetest komposti tootmise nõuded” jne.

2. Et õigusakti pealkiri väljendab ise seda, mis ta on, võib seda lugeda ka **nimetuseks**. Nimetusi (nt *kass, pood, raamat*) kirjutatakse teatavasti **väikeste tähtedega** ja **ilma jutumärkideta**. Järelikult on võimalik kirjutada ka Eesti Vabariigi põhiseadusest, eesti kirjakeele normi rakendamise korrast ja biolagunevatest jäätmetest komposti tootmise nõuetest.

Ilma jutumärkideta ja esisuurtähega variant ei ole praeguste ortograafia-reeglite järgi võimalik. Selle väga levinud valiku taga on ingliskeelne mall, millest meil pole vaja eeskujuga võtta – eesti keelel on oma kombes.

3. Kui õigusakti nimetust ei kasutata täiskujul, siis kirjutatakse see **valikuline osa** alati **väikese esitähena**. Kui kirjutaja eelistab *Eesti Vabariigi põhiseaduse* asemel üksnes sõna *põhiseadus*, siis on see õigusakti osaline nimetus ning suur esitäh (ja ka jutumärgistus) jääb igal juhul valikust välja.

Üldkeeles saab seega kasutada kaht vormistusviisi. Õigusakti eelnõu koostajale kehtivad veelgi kitsamad juhised. Hea õigusloome ja normitehnika eeskirja § 29 lg 1 järgi tuleb seaduseelnõus viidatava **seaduse pealkiri** kirjutada **väikese algustähena** ja **ilma jutumärkideta**. Kui pealkiri on pikk ja muust tekstist raskesti eristatav, võib seda tähistada **ka jutumärkidega** ja kirjutada **suure algustähena**. Seega on seaduse kirjutamisel võimalikud mõlemad variandid, mille valik sõltub pealkirja pikkusest. Kui aga tegu on **valitsuse määruste** ja **ministri määruse eelnõudega**, tuleb § 60 lg 1 alusel kasutada **jutumärkides pealkirja** ja muud võimalust pole antud.

Ilmunud Päevakera blogis 19. detsembril 2012

(<http://www.paevakera.ee/blog/oiguskeelegaevast-ja-muust/#more-1533>).

ALLIKAD JA ABI

Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2007. Eesti keele käsiraamat, lk 96–97 (<http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=2&p1=7&id=44>).

Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri (<https://www.riigiteataja.ee/akt/129122011228&leiaKehtiv>).

Aasta ema, aasta õpetaja jt

Aunimetused kirjutatakse väikese algustähena nagu ametinimetusedki.

Küsituid on olnud *aasta*-sõnaga tiitlid, nt *aasta õpetaja, aasta õpilane, aasta õppija, aasta koolitaja, aasta vilistlane, aasta naine, aasta ema, aasta isa, aasta põllumees*. Aunimetusi antakse peale inimeste muulegi, nt *aasta tegu, aasta auto, aasta muuseum, aasta ehitis, aasta küla*.

Nimetusele võib järgneda aastaarv, nt *aasta ajakirjanik 2008, maksumaksja sõber 2007* (või pealkirjana „Maksumaksja sõber 2007“). Kõige kergem on muu lausega siduda niisugust fraasi, kus täiendid on põhisõna ees, nt *2007. a maksumaksja sõber*.

Argo Mund

Eesti Keele Instituudi keelekorraldaja

Ilmunud keelenõuande lehel 22. mail 2009

(<http://keeleeabi.eki.ee/index.php?leht=8&id=141>).

KOKKU- JA LAHKUKIRJUTUS

kasvõi, justnagu, justnimelt, kuitahes, mistahes ja võibolla

Pealkirjas on nende määrsõnade uudne kirjpilt, mille kohta Emakeele Seltsi keeleteoimkond langetas otsuse 11. juunil 2012. Mõne sõnaga võiks peatuda selle otsuse tagamaal.

Keeleteoimkond tegi niisiis otsuse, et edaspidi võib kirjutada *kas või* ja *kasvõi, just nagu* ja *justnagu, just nimelt* ja *justnimelt, kui tahes* ja *kuitahes, mis tahes* ja *mistahes, võib-olla* ja *voibolla*.

Otsuseni jõudis keeleteoimkond mõistagi meie keele muutusi jälgides. Esimest korda oli määrsõnadest juttu juba 2011. aasta kevadel Riiklikule Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskusele saadetud märgukirjas, kus toimekond jagas soovitusi, milliseid keeletahke ei peaks gümnaasiumi lõpukirjandis lugema hindekaaluga eksimuseks. Soovituste andmisel lähtuti sellest, et kui normist kõrvale kalduv keelekasutus ümbritseb keskkoolinoort igal pool – veebitekstides, suhtlusvõrgustikes, meedias, raamatutes jm –, siis tundub ebaõiglane alandada kogu tema tulevikku mõjutava kirjatöö hinnet sellepärast, et keel läbib parasjagu mingit muutust, mida pole veel fikseeritud, kuid mis on levinud. Seetõttu tegigi keeleteoimkond oma märgukirjas ettepaneku jätta mõned äärealale paigutuvad keeleelemendid lõpukirjandis hindamata.

Nende elementide hulka kuulus ka määrsõnade kokku- ja lahkukirjutus, mille arutamine võeti keeleteoimkonna töökavva. Arutelu teaduslikuks aluseks oli Tartu Ülikoolis tehtud bakalaureusetöö, millest selgus üsna ootuspäraselt, et mõni määrsõna on hakanud kokku sulama ja selle pruukimisel eelistatakse kokkukirjutust lahkukirjutusele.

Selline liitmäärsõnade kokkusulamine kaasneb keele arenguga. Elavas keeles on aga nii, et ükski sõnarühm ei tee muutusi läbi korraga. Pigem haarab muutus kõigepealt ühe või paar sõna, mõne aja pärast järgmised paar, siis veel mõned jne. Areng võib mingil hetkel ka lühemaks või pikemaks ajaks seiskuda või siis järsku kiirenedada. Seepärast ongi keeles ühel ajal mitmes muutumisetapis sõnu.

Näiteks on meile endastmõistetav kirjutada kokku liitmäärsõnad *see-pärast, muuseas, äärepealt, omavahel, ülemäära, ükskõik, eeskätt*. Mõnda aega tagasi jõudis kokkukirjutuse etappi järgmine ports – rööpse kasutuse õigus anti määrsõnadele *sedalaadi ~ seda laadi, ühesõnaga ~ ühe sõnaga, justkui ~ just kui, sellepärast ~ selle pärast, moepärast ~ moe pärast, kahtemoodi ~ kahte moodi* jne. Ja 2012. aasta 11. juunil oli järg uute määrsõnade käes. Seega on viimases otsuses nimetatud määrsõnade kokkukirjutuse lubamine lihtsalt keele loomuliku muutuse sedastamine. On üsna tõenäoline, et mõne aja pärast saab rööpsest keelekasutusest ülekaalukas kokkukirjutus. Saja aasta pärast teavad aga ilmselt vaid filoloogid, et kunagi kirjutati *kasvõi* ja *justnagu* lahku.

Keeleteoimkonnas olid arutusel teisedki määrsõnad, näiteks *taas kord, veel kord, iga kord*. Aluseks olnud bakalaureusetöö, otsimootorid ega hääletamine ei soosinud aga nende kokkukirjutamist ja neil tuleb veel veidi oodata.

Ilmunud Päevakera blogis 20. juulil 2012
(<http://www.paevakera.ee/blog/kasvoi-justnagu-justnimelt-kuitahes-mistahes-ja-voibolla/#more-1184>).

ALLIKAD JA ABI

Määrsõnade kokku- ja lahkukirjutamisest (http://www.emakeeleselts.ee/otsused/ES-keeteoimkond_Muutumatud-sõnad-kokku-lahku-kirj-11.06.12.pdf).

Mõne tegusõnaliigi uudne kokku- ja lahkukirjutusviis

Emakeele Seltsi keeleteoimkonna kolmas 11. juuni 2012. aasta otsus puudutab ühend- ja väljendteguõnade kokku- ja lahkukirjutamise reegleid. Selle otsuse selgitamiseks võiks alustada sellest, mis on üldse ühend- ja väljendteguõnad.

Ühendteguõna koosneb mingist **määrsõnast** (näiteks *läbi, alla, peale, maha, otsa, üle, üles, kohale, välja, sisse, mööda, kokku, taga, ette, juurde, ligi, katki, valmis*) ja **teguõnast**. Kui need kaks sõnaliiki kokku panna, tekivad ühendteguõnad *läbi lugema, alla kirjutama, peale hüppama, maha kukkuma, otsa saama, üle elama, üles korjama, kohale jõudma, välja minema, sisse astuma, mööda sõitma, kokku saama, taga ajama, ette ütleva, juurde astuma, ligi pääsema, katki lööma, valmis saama*.

Väljendteguõna sisaldab **käändsõna** (nimisõna, nt *pea, kõri, nahk, käsi, jutt, kiri, ase, omadussõna, nt kindel, hea, paha, arvsõna, nt üks, sada, tuhat, või asesõna, nt oma*) ja **teguõna**. Nende sõnade ühendamisel kaotavad nad selle tähenduse, mis neil on eraldi olles. Moodustuvad uue sisuga sõnad: *pähe õppima, kõrini saama, nahka panema, kätte võtma, jutule minema, kirja panema, aset leidma; kindlaks tegema, heaks kiitma, pahaks panema; ühte heitma, sajaga sõitma, tuhandest tänama; omaks võtma*.

Peale ühend- ja väljendteguõna on olemas ka **vabad ühendid**, mille puhul võetakse kaks suvalist sõna (mitte määrsõna) ja pannakse need kokku. Selliseid vabu ühendeid moodustavad keeleteoimkonna iga päev lõpmata arvul. Olgu neist mõned näitlikustamiseks kirja pandud: *arvutisse vaatama, lilli nuusutama, kooli minema, kassi paitama, seenelt tulema, tolmu pühkima, sööma hakkama*. Keeleteoimkonna reeglimuudatus vabu ühendeid ei puuduta, alljärgnev käib üksnes ühend- ja väljendteguõnade kohta.

Võtame ühe ühend- ja ühe väljendverbi, näiteks *läbi vaatama* ja *meelde tulema/tuletama*. Üldreegel on selline, et ühend- ja väljendteguõnade osad kirjutatakse lahku: *vaatan läbi, läbi vaatamas, olid läbi vaadanud, vaata läbi, olgu läbi vaadatud, tuli meelde, tuletasin meelde, olevat meelde tuletatud, meelde tuletatuna, ärge tuletage meelde* jne.

Nagu ikka, on kõikidel reeglitel erandid. Ühend- ja väljendteguõnade kokku-lahkukirjutuse erandeid oli mitu, kuid siinses kirjutises on tähtsad neist kaks.

1. Kui ühend- ja väljendteguõnadest moodustatakse **tud-, nud-, v-, tav-** või **mata-vorm**, mis vastab küsimusele *missugune?* ja asub peamiselt nimisõna ees, võib selle kirjutada **nii kokku kui ka lahku**. Niisiis on võimalikud *läbi-vaadatud ~ läbi vaadatud dokument, meeldetulnud ~ meelde tulnud vastus, meeldetulev ~ meelde tulev mõte, meeldetuletav ~ meelde tuletatav fakt, läbivaatamata ~ läbi vaatamata paberid*.
2. Kui ühend- ja väljendteguõnadest moodustatakse **mine-, ja-** või **lt-vorm**, siis pannakse see **kokku**, näiteks *läbivaatamine, meeldetuletaja, läbivaatavalt*.

Tegelikult on mõlema erandi puhul tegu sama asjaga – eelnimetatud vormides on tegusõna omandanud teistsugused ülesanded kui oma algvormis. Esimesel juhul muutub see lauses täiendiks või öeldistäiteks, teisel juhul nimi- või määrsõnaks. Keelekasutajad on aga teadlikult või alateadlikult mõlemad nähtused ühte patta pannud ja seepärast on täheldatud, et ühend- ja väljendteguõna *mine-, ja-* või *lt-*vormi kiputakse rööbiti kokku ja lahku kirjutama, kuigi lubatud on üksnes kokkukirjutus. Vahetevahel kirjutatakse *läbi vaatamine, meelde tuletaja* ja *läbi vaatavalt*. Lahkukirjutus tundub üsna tavaline näiteks sõnades *alla andmine, peale ronimine, kõrvale sõitmine, järele jooksja, toime tulija, katki läinult, üles hüpanult*.

Et üldine keeleteoimkonna näib seega liikuvat normivälises, kuid loogilises suunas, pidas keeleteoimkond otstarbekaks need kaks ühend- ja väljendteguõnade kokku-lahkukirjutuse erandit koondada ja ühtsustada. Otsustati, et edaspidi kehtib ühend- ja väljendteguõnade *mine-, ja-* ja *lt-*vormi kirjaviisi puhul sama erand mis *tud-, nud-, v-, tav-* ja *mata-*vormi puhul – kõiki neid võib uue otsuse järgi kirjutada nüüd nii kokku kui ka lahku: *läbivaatamine ~ läbi vaatamine, meeldetuletaja ~ meelde tuletaja, läbivaatavalt ~ läbi vaatavalt*. See muudatus lihtsustab meie keelereeglistikku ja teeb keeleteoimkonna elu hõlpsamaks.

Ilmunud Päevakera blogis 25. juulil 2012
(<http://www.paevakera.ee/blog/mone-tegusonaliigi-uudne-kokku-ja-lahkukirjutusviis/#more-1194>).

ALLIKAD JA ABI

Mäekivi, Helika 2013. Emakeelne eurokeel, lk 99–105 (<http://eurokeelehoole.eki.ee/documents/compendiums/358dffbbec8a7df11fa32d841b4585eb.pdf>).

Ühend- ja väljendverbituletiste kokku- ja lahkukirjutamisest (http://www.emakeeleselts.ee/otsused/ES-keeleteoimkond_Yhend-vxljendverbituletiste_kokku-lahkukijr-11.06-12.pdf).

Järk-järgult, järkjärguline ja järk järgu haaval

Igas keeles on suur hulk asju, mis on kunagi kokku lepitud. Kokkulepped aita-
vad keelt ühtlasemalt kasutada ja üksteisest paremini aru saada. Esmajoones
puudutavad need õigekirjareegleid – seda, kuidas me paneme kirja sõnade
häälduse, millal kasutame suurt ja väikest algustähte, kunas paneme koma,
jutumärgid või kooloni, mil viisil kirjutame numbraid ja lühendeid jne.

Selles kirjatükis vaadeldakse, kuidas on kokku lepitud mõne sellise sõna-
ühendi kirjutamine, mille tüveosa korratakse kaks korda. Sageli võib märgata,
et kirjutajad pole kindlad, kas panna paberile *järkjärgult* või *järk-järgult*, kas
järkjärguline või *järk-järguline*. Kuidas on siis õige?

1. Kui tüveordusega sõnaühendis on **kõrvuti nimetavas (jark) ja alalt-
ütlevas (järgult) käändes sõna**, siis pannakse nende vahele **sidekriips**:

*järk-järgult, minut-minutilt, tund-tunnilt, päev-päevalt, aasta-aastalt,
aste-astmelt, aeg-ajalt, kord-korralt, samm-sammult, täht-tähelt, sõna-
sõnalt, kiht-kihilt, rida-realt.*

2. Mis tahes sõnad, mis **liidetakse kokku ne- ja line-lõpulise sõnaga (järgu-
line)**, kirjutatakse enamjaolt **kokku**. Sama reegel kehtib ka tüveordusega
sõnaühendite kohta:

*järkjärguline, päevpäevaline, aegajaline, tähttäheeline, sõnasõnaline,
üksühene, sammsammuline.*

3. Kui **ne- ja line-lõpulisest paarissõnast moodustatakse edasi lt-liiteline
määrsõnaühend (järguliselt)**, kirjutatakse see **kokku**:

*järkjärguliselt, päevpäevaliselt, aegajaliselt, tähttäheliselt, sõnasõnali-
selt, üksüheselt, sammsammuliselt.*

Siiski tuleb meelde tuletada, et kui meil on lühivormis määrsõna (*jark-
järgult* jt punkti 1 sõnad) juba olemas, pole vajadust teise, pikema ja
kantseliitlikuma *lt*-määrsõna järele, mis kannab sama tähendust. Teadlik
keelekasutaja võib seega selle punkti tähele panemata jätta.

4. Kui tüveordusega sõnaühend on **muus käändes või vormis**, kirjutatakse
see **lahku**:

*päevast päeva, tunnist tundi, ajast aega, näost näkku, lõppude lõpuks,
üks ühele, käest kätte, uksest ukse, kellast kellani, äärest ääreni, riik
riigis, ots otsaga, toon toonis.*

5. Kui **kõrvuti on sama sõna nimetava (jark) ja omastava (järgu) käände
vorm ja selle järel on tagasõna**, kirjutatakse need kõik üksteisest **lahku**:

*järk järgu haaval, kord korra järel, kivi kivi peale, päev päeva kaupa,
õlg õla kõrval, hammas hamba vastu, löök löögi otsa, külg külje vastas,
vaidlus vaidluse pärast.*

Mingis keskkonnas kokku lepitud asjad omandatakse sageli koduse kasvatusega
või kooliõpetusega. Neid ei saa alati vaistlikult teada. Nii on ka tüveordusega
sõnaühendite puhul – nende kirjutamise reeglid tuleb lihtsalt ära õppida.

Korduva tüvega sõnadest on kirjutanud Argo Mund ja Tiina Leemets,
kellelt laenasin tänuga osa siinseid näiteid.

Ilmunud Päevakera blogis 8. mail 2013
([http://www.paevakera.ee/blog/jark-jargult-jarkjarguline-
-ja-jark-jargu-haaval/#more-1872](http://www.paevakera.ee/blog/jark-jargult-jarkjarguline-ja-jark-jargu-haaval/#more-1872)).

ALLIKAD JA ABI

Leemets, Tiina 2008. Kas siia käib sidekriips? – Keelenõuanne soovitab 4,
lk 184–190 (<http://keeleabi.eki.ee/pdf/184.pdf>).

Mund, Argo 2004. Päev-päevalt, päevast päeva, päevpäevaline, päev päeva
kannul ... – Keelenõuanne soovitab 3, lk 159–162 ([http://keeleabi.eki.
ee/artiklid3/paevpaevalt.html](http://keeleabi.eki.ee/artiklid3/paevpaevalt.html)).

Mitu tähte külgepidi koos

Mõnikord võib märgata kirjutajate kimbatust selliste liitsõnade vormistamisel, kus silbipiiril on üksteise kõrvale sattunud mitu ühesugust tähte. Sageli ei teata, kas nende vahele tuleks panna sidekriips või mitte.

Reegli järgi ei ole sellisel puhul üldiselt sidekriipsu vaja, kuid kolme või nelja ühesuguse kõrvutise tähe puhul võib selle parema loetavuse huvides lisada. Seda võimalust kasutab suur osa kirjutajatest meelsasti.

Silmas tuleb aga pidada, et see valik on võimalik ainult kolme-nelja ühesuguse tähe esinemisel – kahte külgepidi koos olevat tähte ei lahutata. Niisiis

üleeuroopaline, aga üle-eestiline ~ üleestiline
väikeettevõte, aga vee-ettevõte ~ veeettevõte
tulevikuusk, aga turu-uuring ~ turuuuring
linnaarhitekt, aga maa-amet ~ maaamet
pikaajaline, aga nälja-aasta ~ näljaaasta
videotsing, aga ajaloo-olümpiaad
kaabellevi, aga metall-liist ~ metalliist
sibullill, aga rull-laager ~ rulllaager
laussadu, aga karkass-struktuur ~ karkassstruktuur
enammaks, aga samm-mootor ~ sammootor
püsttrepp, aga kott-tool ~ kotttool
risttahukas, aga tualett-tarbed ~ tualettarbed
lauppõrge, aga tipp-poliitik ~ tipppoliitik
nööppatarei, aga krepp-paber ~ krepppaber
antiikkirjandus, aga trukk-kinnitus ~ trukkkinnitus
praakkaup, aga plokk-kiri ~ plokkkiri

Nelja kõrvuti asetseva tähe näited on ilmselt kõigile tuntud:

töö-öö ~ töööö
jää-äärne ~ jäääärne
kuu-uuriija ~ kuuuuriija
vee-eelistus ~ veeelistus

Meeldetuletamist väärrib, et sidekriipsu ei panda siis, kui silbipiirile jäävad kaks erinevat täishäälikut, olgu nad ühe- või kahekordsed. Seega *omaosalus, kiir-abiart, söögialane, heliefekt, viljaiva, südamoperatsioon, usuasi, tööelu, maksu-aasta, süsinikuaatom, koormaeesel, pensionieelik, kukeaabits, meiliaadress, kaaluiive, puuistik, rõõmuood, teeäärne, jääuuriija*.

Ilmunud Päevakera blogis 10. oktoobril 2012
(<http://www.paevakera.ee/blog/mitu-tahte-kulgepidi-koos/#more-1357>).

ALLIKAD JA ABI

Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2007. Eesti keele käsiraamat, lk 156 (<http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=2&p1=11&id=81>).

Mund, Argo. Maaala ja maa-ala, plekkkatus ja plekk-katus (<http://keeleeabi.eki.ee/index.php?leht=8&id=106>).

Ühepereelamu ja ühe pere elamu

Üldine keelepõhimõte on see, et sõnad on oma tavaolekus üksteisest lahku kirjutatud. Kokkukirjutuseks on tavaliselt mõni põhjus. Ortograafias on loetletud neist kuus. Üks neist on tähenduspõhimõte, mille puhul on kokku kirjutatud sõna teise tähendusega kui lahku kirjutatud sõna (näiteks *siilipea* ja *siili pea*, *mantlipärija* ja *mantli pärija*, *hingehind* ja *hinge hind*, *kärsahais* ja *kärסהais*). Teine on traditsioonipõhimõte, mis tähendab, et keelt kasutatakse kunagi tehtud kokkulepete järgi (näiteks liiki näitavad liitsõnad kirjutatakse kokku: *metsataim*, *põllutaim*, *niidutaim*; *kruusatee*, *liivatee*, *rannatee*). Need kaks põhimõtet kehtivad ka allpool käsitletavate sõnade juures.

Eesti keeles on rühm sõnu, mis koosnevad **arv- või hulgasõnast** ja **kahest nimisõnast**, sealjuures on arv- ja hulgasõna ning esimene nimisõna **alati omastavas käändes**.

Enamasti on sellised sõnad kokku kirjutatud. ÕSist, EKSSist ja internetist võib leida sõnu *ühekülamees*, *ühepäevaliblikas*, *üheaastataim*, *ühekorranõu*, *ühekorrasüstal*, *ühekojasüsteem*, *ühemunakaksikud*; *kahekäemööök*, *kahekäevise*,

kahevärviürik, kaheperekoer, kaheinimesetuba; kolmepäevapalavik, kolmekuningapäev; neljarattavedu, neljasilmajutt; viiepallisüsteem, viietärnihotell; kuueväljasüsteem, kuuehobusetõld; seitsmevennapäev, kümnesõrmesüsteem; mitmenaisepidamine, mitmeparteisüsteem, mitmeviljapuder.

Nende kõrvale tekib iga päev keelendeid, mis tuleb lahku kirjutada: ühe ahvi lugu, ühe lossi hääled, kahe kodu ballaad, kahe silla jooks, kolme korruse remont, kolme venna villa, nelja juustu kate, nelja kuninga tee, viie teguri teooria, viie rütmi tants, kuue kuu EURIBOR, kuue mehe kuub, seitsme kassi ravi, seitsme linna muusika, kaheksa sekundi määrus, üheksa muusiku ansambel.

Mis vahe neil kahel sõnarühmal on?

Esimeses on liitsõnad, mis a) näitavad **mingi asja või nähtuse üldist tähendust, selle liiki või tüüpi** (üheinimesekajut on teatud tüüpi kajut, kus võib olla ka rohkem inimesi), b) on **piltliku tähendusega** (seitsmemagajapäev on 27. juuni). Teises rühmas olevad sõnad annavad edasi pigem **juhuslikumat laadi üksiktähendust, mis on omane ainult mingile konkreetsele kontekstile** (kolme kuu töötasu). Nood tähendavad täpselt seda, mida nad ütlevad, kujundlik sisu nendes puudub.

Mõned tavaliselt **kokkukirjutatavad sõnad võivad mõnes kontekstis ka üksteisest lahus olla**. Sel juhul rakendub tähenduspõhimõte: kui väljendatakse liiki või tüüpi, siis on nad üksteise küljes, kui üksikjuhtumit, siis laiali löödud. Lahku kirjutatud väljendisse saab ka teisi sõnu vahele panna.

KOKKU	TÄHENDUS JA NÄIDE
<i>ühepereelamu</i>	Teatud tüüpi elamu, kuhu mahub elama keskmiselt üks perekond. <i>Lehised elavad ühepereelamus</i>
<i>ühemeheband</i>	Teatud tüüpi band, mis koosneb ühest mehest, kes mängib sageli mitut pilli. <i>Käisin ühemehebandi kuulamas</i>
<i>kahemehesaag</i>	Teatud tüüpi saag, millel on kummaski otsas käepide ja mis võib kuuluda kellele tahes. <i>Toomas ja Tiit ostsid kahemehesae</i>
<i>kaheinimesevoodi</i>	Teatud tüüpi voodi, kuhu mahub magama keskmiselt kaks inimest. <i>Meie kaheinimesevoodis magas neli last</i>

LAHKU	TÄHENDUS JA NÄIDE
<i>ühe pere elamu</i>	Mingile perele kuuluv elamu. <i>Ühe pere elamu lammutatakse, teiste perede omad renoveeritakse</i>
<i>ühe mehe band</i>	Bänd, mis kuulub ühele konkreetsele mehele. <i>Mind kutsuti ühe mehe bändi. Pärast selgus, et see mees oli teada-tuntud trummar</i>
<i>kahe mehe saag</i>	Saag, mis kuulub kahele konkreetsele mehele. <i>See on nende kahe mehe – Toomase ja Tiidu – saag</i>
<i>kahe inimese voodi</i>	Voodi, mis on kahe konkreetse inimese oma. Tegu võib olla ka kahe voodiga. <i>Kahe inimese voodi jalad olid katki</i>

Kõiki sõnu ei saa siiski lahutada, sest siis on nad sageli ilma sisuta või võõramaigulised. Näiteks lahku kirjutatud *viie täрни hotell* oleks kui hotell, mis kuulub viiele tärnile – see oleks pisut loogikavastane. Kui *tärn* oleks hüpotetiliselt isikunimi, tuleks muidugi kasutada tühikut ja öelda *viie Tärni hotell*. Samamoodi tuleks sõnad üksteisest eraldada, kui hotellil oleks selline nimi: siis kirjutatakse sildile *Viie Tärni hotell*. Kindlasti saaks välja mõelda muidki sõnamängulisid üksikjuhtumeid, kus eraldi seisvad sõnad annaks edasi teistsugust sisu kui liitsõna. Vahel aga tähenduspõhimõte lahku kirjutades lihtsalt ei tööta ja sobib üksnes kokkukirjutus.

Möönda tuleb, et mõni ülalkirjeldatud väljend võiks ehk mingis kontekstis ka lahku lööduna olla sama tähendusega: näiteks saaks ju teoreetiliselt öelda ka *ühe paja toit* või *kolme punkti vise*, ilma et sisu muutuks. Lahkukirjutus aga annab neile peale liigilise varjundi veel tarbetuid lisatähendusi (ühe konkreetse paja toit või suvaline vise, mis on kasutusel mujal kui korvpallis). Kuna kokku on lepitud, et liigisõnad võiks olla süsteemipäraselt pigem ühes tükis, võiks ka eksitavad erandid tegemata jätta. Siin kehtib **traditsioonipõhimõte**, mis muudab keele kasutamise ühtsemaks ja ehk ka lihtsamaks.

Võtame asja kokku. Pealkirjas olevaid sõnu võib olenevalt tähendusest mõlemat moodi kirjutada. **Kokkukirjutus** viitab sageli eseme **tüübile või liigile, näidates eraldiseisvat, väljakujunenud või piltlikku tähendust. Lahku tuleb kirjutada väljendid, mis kirjeldavad üksikjuhtu või mingit konkreetset nähtust või asja**. Praegu leviv kirjutusviis (esimesed kaks sõna ühes ja

tagumine neist eraldi: *kaheinimese voodi, kolmetärni hotell, neljavilja helbed*) ei ole kokku- ja lahkukirjutusreeglite järgi aga kummalgi juhul võimalik.

Ilmunud Päevakera blogis 18. juulil 2013
(<http://www.paevakera.ee/blog/uhepereelamu-ja-uhe-pere-elamu/>).

ALLIKAD JA ABI

Eesti keele seletav sõnaraamat 2009 (<http://www.eki.ee/dict/ekss>).

Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006 (<http://www.eki.ee/dict/qs>).

Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2007. Eesti keele käsiraamat, lk 104–105
(<http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=2&p1=8&id=52>).

LÜHENDAMINE

30 aastat punktita lühendamist

22. detsembril 1982. aastal võttis vabariiklik õigekeelsuskomisjon vastu uued lühendireglid, mis kehtivad praegugi. Tuletame lühidalt meelde mõned toonased reeglimuudatused.

- Väiketähtlühendi lõppu võib soovi kohaselt kas panna punkti või jätta see panemata. Lühendamise eesmärgiga paremini kooskõlas on punkti ärajätmine.
- Uus reegel soovitab katkendlühendile (*näit, joon*) eelistada valiktähtlühendit (*nt, jn*).
- Kui sõnaühendi lühendamisel tekkinud punktita lühend langeb kokku mõne eestikeelse sõnaga, siis on soovitatav lühendi **sisse** panna sõnavahet märkivad punktid: s.a (sel aastal), v.a (väga austatud, välja arvatud). Sisepunktide järele tühikut ei tule.
- Suurtähtlühendi lõppu ega sisse punkti ei panda. Soovi korral võib punkti ära jätta ka initsiaali järelt: THI, BB.

Tuuli Rehemaa

Eesti Keele Instituudi keelekorraldaja
Ilmunud keelenõuande lehel 11. detsembril 2012
(<http://keeleabi.eki.ee/index.php?leht=8&id=216>).

ALLIKAD JA ABI

Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2007. Eesti keele käsiraamat, lk 125–133
(<http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=2&p1=9>).

Suurtähtlühenditest

Kas suurtähtlühendile lisatakse käändelõpp sidekriipsuga või ilma?

Tunnuse ning käändelõpu võib lühendile liita kas sidekriipsuga või ilma selleta: õige on nii *AS-ile* kui ka *ASile*.

Suurtähtlühenditele, mida loetakse tähthaaval veerides, nt *AS* [aa-ess], *TV* [tee-vee], *CV* [tsee-vee] (mitte [siivii]!) lisatakse käändelõpp ja mitmuse tunnus lühendi häälduse põhjal: *AS-ile* ~ *ASile*, *TV-s* ~ *TVs*, *CV-de* ~ *CVde*.

Mis on õige, kas *EL riigid*, *EL-u riigid* või *EL-i riigid*?

Suurtähtlühenditele, mille hääldus lõpeb kaashäälikuga, võib selguse huvides lisada türevokaali. Lühendi türevokaal valitakse **viimase tähe häälduse**, mitte sõna türevokaali järgi, nt Euroopa Liidu riigid on *EL-i riigid* või *ELi riigid*, mitte „EL-u” ega „ELu” riigid – kuna L hääldub [ell] ja omastav on [elli], on lühendi türevokaal *i*, mitte *u*.

Kui lühendi hääldus lõpeb täishäälikuga, pole türevokaali vaja, nt *NATO-sse* ~ *NATOsse*, osteti *EVP-sid* ~ *EVPsid*. Omastavas käändes ei tule selliste lühendite lõppu midagi: *NATO ülemjuhataja*, *EVP kurss*.

Kui suurtähtlühendit loetakse nagu sõna, mis lõpeb kaashäälikuga, tuleks türevokaal lisada, nt Tallinna Autobussikoondisest ehk *TAK-ist* ~ *TAKist* [takist]. Kui sama lühendit lugeda tähthaaval, pole türevokaal vajalik, sest viimase tähe hääldus lõpeb täishäälikuga: *TAK-st* ~ *TAKst* [tee-aa-kaast].

Tuuli Rehemaa

Eesti Keele Instituudi keelekorraldaja
Ilmunud keelenõuande lehel 15. aprillil 2009
(<http://keeleabi.eki.ee/index.php?leht=8&id=138>).

Väiketähtlühenditest

Kuidas käänta väiketähtlühendit?

Selleks, et väljendada väiketähtlühendi käänet või mitmust, tuleb lühend täis-sõnana välja lugeda ja lisada lühendile sidekriipsuga vastav käändelõpp või mitmuse tunnus või mõlemad: *numbrite* – *nr-te*, *lehekülgede* – *lk-de*, *aastatel* – *a-tel*, *aastail* – *a-il*, *filoloogiadoktorite* – *fil-dr-te*.

Paragrahvid ei ole §§, vaid **S-d**, punktid või päevad ei ole pp, vaid **p-d**.

Sõna astmevaheldus lühendit ei muuda, nt *lõige* lühendatakse *lg* ja käändelõpp lisatakse ikka samale lühendile: *lõikele* on **lg-le** (mitte „lk-le”).

Millal tuleb lühendi lõppu punkt?

Üldkasutatavate eesti lühendite lõppu punkti panema ei pea. Kirjutada eesti lühendeid ilma lõpupunktita on lubatud alates 1982. a, ent lühendada võib ka vana reegli järgi ehk lõpupunktiga. Tuleb vaid tähele panna, et ühes tekstis, väljaandes jne oleks lühendid esitatud ühtede ja samade põhimõtete alusel.

Teisakeelsete lühendite puhul tuleb punkti pannes järgida vastava keele tava.

Tuuli Rehemaa

Eesti Keele Instituudi keelekorraldaja
Ilmunud keelenõuande lehel 6. mail 2010
(<http://keeleabi.eki.ee/index.php?leht=8&id=162>)

ALLIKAD JA ABI

Rehemaa, Tuuli. Kuidas lühendada? – Oma Keel nr 12, kevad 2006 (http://www.emakeeleselts.ee/omakeel/2006_1/OK_2006-1_06.pdf).

Eurist ja eurost

2013. aasta alguses korraldas ERRi uudisteportaali toimetus kolesõnavõistluse. Kuuendat, seitsmendat ja kaheksandat kohta jagas koos sõnadega *ütk* ja *selmet* moodustis *eur*. Sellist tähekombinatsiooni võime nii suulistes kui ka kirjalikes tekstides kohata iga päev. Kirjas on see kord väiketäheline *eur*, kord suurtähe-line EUR, seda kääntatakse kujul *huri* ja EURi ~ EUR-i.

Läbiva suurtähena EUR ja selle käänevormid EURi, EURile, EURiga jne kajastavad *euro* rahvusvahelist lühendit. See sobib tekstidesse, kus käsitletakse riikidevahelist kaubandust, pangandust, valuutateemasid vms ja kus on sageli juttu teistestki vääringutest, mis on samuti lühendiga kirja pandud. Veel on lühend EUR omal kohal kursivahetustabelites. Loomulikult pole vale kasutada nendes valdkondades ka sõna *euro*. Väiketähelised *eur* ja *huri* on ilmselt lihtsalt kellegi laiskuse või mugavuse väljendus ning nende kasutamisele on raske õigustust leida.

Euroopa Liidu liikmesriikide keeltes on enamjaolt kasutusel sõna *euro*, bulgaaria ja vene keeles *евро*, kreeka keeles *ευρώ*. Üheski keeles pole olnud tarvidust niigi pikukest sõna *euro* suuliselt ega kirjalikult lühendada, ammu eesti keeles, kus lühendeid kasutatakse teiste keeltega võrreldes vähem.

Ometi on *eurid* ja EURid jõudnud kirjalikku asjalikku teksti. Raamatupidamisteenuse eest tuleb arve järgi tasuda 80 *huri*, endast lugu pidavad hotellid pakuvad kodulehel ööbimist 75 *huri* eest, arvutipoe hinnakirjas on mälupulga väärtus 10–12 *huri*, apteegis on hambaharja hinnasildil kirjas 3.50 EURi, veo-teenus maksab 13 EURi tund, spaapakett on saadaval kohe, kui on tasutud 72 EUR-i. Viimaste näidete puhul tekib küsimus, et kui kirjapilt liigub alati lihtsuse poole, siis kuidas on keelekasutajal lihtsam kirjutada kolme trükitähte ja üht väikest, mitte aga sõna *eurot*.

Kõrvalepõikena oleks huvitav teada ka seda, kas *huri*-lembesed kasutavad seda sõna ka muus käändes kui omastav ja osastav. Kas näiteks nad kirjutavad *luhvtitage eurisid* või *eurosid*, *siin saab maksta euridega* või *eurodega*, *investeeringe eurisse* ~ *huri* või *eurosse*, *tuleb hakkama saada hurita* või *eurota*? Ja kuidas nad kasutavad tuletisi ning liitsõnu: *kaheeurine* või *kaheeurone*, *hurimakse* või *euromakse*, *eurisent* või *eurosent*?

Teise kõrvalepõikena tuleb rääkida veel ühest lühendusviisist. Arvurikastes tekstides on vahel MEURid ja TEURid: näiteks 14 MEURi tähendab

14 miljonit eurot ja 24 TEURi tähendab 24 000 eurot. Selline *meuritamine* ja *teuritamine* on meie keeles võõras, sest *miljonit* lühendatakse meil kujul *mln*, mitte M, ja tuhandeliste puhul on kolm nulli lühem kui ingliskeelne neljatähe-line lühend, nii et pikema ja võõra lühendi kasutamine pole eriti otstarbekas.

Kokkuvõtteks: kirjakeele normi ja Eesti Keele Instituudi keelenõuande järgi on ametlikus, asjalikus ja tarbekeeles kohane pruukida sõna *euro* ning *euritamine* ei sobi. Samuti tuleks vältida lühendeid MEUR ja TEUR. Vabas suhtluskeskkonnas kasutatavate sõnavormide eest vastutab igaüks ise.

Ilmunud Päevakera blogis 7. novembril 2013
(<http://www.paevakera.ee/blog/eurist-ja-eurost/>).

ALLIKAD JA ABI

Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006 (<http://www.eki.ee/dict/qs/index.cgi?Q=euro&F=M>).

Kolesõna 2012: „validaator”. – ERRi uudised, 01.02.2013 (<http://uudised.err.ee/index.php?06271723>).

Rehemaa, Tuuli. Kuidas on euro lühend eesti keeles? (<http://keeleabi.eki.ee/index.php?leht=8&id=47>).

NUMBRITE KIRJUTAMINE

Kuidas rühmitada arve ja numbreid?

Igal keelel on välja kujunenud oma õigekirjareeglid ja nende järgi peaksime oma keelt kasutama. Sageli erinevad reeglid keeleti ja mõnikord võivad ühe keele kombes teise keelde tikkuma hakata. Üks selline valdkond on numbrite rühmitamine, mida mõjutab peale muude keelte ka ingliskeelne arvutimaailm.

1. Eesti keeles **ei rühmitata arve tühiku abil enne, kuni nad on saanud viiekohaliseks**. Siis alustatakse nende rühmadesse jaotamist tagantpoolt kolme numbriga (12 356, 156 880, 1 236 258, 12 568 598). **Neljakohalisi arve rühmadesse ei jagata**, nii et näiteks 5-641, 5,461 või 5,461 ei ole üldjuhul meie keele reeglitega kooskõlas.

Erandiks on arvurikkad tabelid, kus näitajad pannakse sageli üksteise alla ja joondatakse paremale. Sel juhul on kokkukirjutuse kõrval võimalus lüüa tühik ka neljakohalistes arvudes tagantpoolt kolmanda numbriga ette, sest siis jookseb numbrivahe ühtlaselt kogu tabelis.

Kastide arv	Jaanuar	Veebruar	Märts
Õun	115 468	116 589	118 594
Pirn	20 585	19 487	18 546
Ploom	5 689	6 678	7 412
Kirss	4 789	5 124	6 589
Kreek	233	159	142

Kui joendus on tsentreeritud või vasakul, ei ole neljakohaliste arvude rühmitamine vajalik.

2. **Telefoni- ja faksinumbreid rühmitatakse** rahvusvahelise sideliidu soovitusel tagantpoolt kolme- või neljakaupa.

neljakohalised numbrid – xxxx

seitsmekohalised numbrid – xxx xxxx

kaheksakohalised numbrid – xxxx xxxx

riigikoodiga numbrid – +372 xxx xxxx või +372 xxxx xxxx

Ka siis, kui tegu on mõne välisnumbriga, tuleks samamoodi püüda panna see kolme- või neljakaupa kimpu. **Erandiks** on piiritagused riigi- või linnakoodid, mis jäetakse eristamise eesmärgil vahel eraldi rühma ka siis, kui need on ühe- või kahekohalised.

3. **Kõiksugused muud koodid jäävad rühmitamata.**

registrikood 70000740

isikukood 48405122735

KMKR nr EE100841884

kontonumber 221040823903

IBAN EE732200221040823903

Ilmunud Päevakera blogis 28. veebruaril 2013
(<http://www.paevakera.ee/blog/kuidas-ruhmitada-arve-ja-numbreid/>).

ALLIKAD JA ABI

Mäekivi, Helika, Maire Raadik 2008. See tühine tühik. – Keelenõuanne soovitatav 4, lk 191–204 (<http://keeleabi.eki.ee/pdf/191.pdf>).

Millal kirjutada koos daatumiga sõna aasta(d)?

Vahel ei ole sõna *aasta* järele lauses erilist vajadust. Teinekord jälle aga peab seda kasutama, et lause oleks korrektselt üles ehitatud. Allpool on kirjeldatud, millal on daatumit sisaldavates lausetes *aastat* vaja, millal mitte.

1. Kui lauses on kasutatud kuupäevaga daatumit, ei ole sõna *aasta* järele tavaliselt vajadust. Ka suuliselt ei pea me seda sõna välja lugema.

24. märtsil 2013 peetakse kaubanduskeskuse sünnipäeva.

Juhatuse liige kutsuti ametist tagasi 12.02.2011.

Eeskiri valmis 23. mail 2012 viieosalisena.

1. jaanuarist 2011 kuni 30. juunini 2012 kehtinud riigilõivuseaduse redaktsioon

2. Vastupidine lugu on aga siis, kui *aasta* astub täiendi ossa. Täiend käib kokku endale järgneva sõnaga ja vastab küsimusele *kelle-mille?*, näidates sageli kuuluvust. Näiteks väljendites *lapse hinded*, *ministeeriumi dokumendid*, *asutuse auto* või *Lukoili tankla* on esimene sõna täiend. Samasugust ülesannet võib täita sõna *aasta* või lühend *a*.

Riigikogu 23. veebruari 2012. aasta otsus võeti vastu ühel häälel.

Rahandusministri 30. aprilli 2007. a määruse nr 30 muutmine

Euroopa Ülemkogu 29.–30. oktoobri 2009. aasta järeldused

Ilm oli 2013. aasta 13. veebruaril päikeseta.

Siinsetes näidetes on näiteks *2012. aasta otsus* või *2013. aasta 13. veebruaril* selgem ja loogilisem kui ~~*2012. otsus*~~ (loe: kahe tuhande kaheteistkümnnes otsus) või ~~*2013. 13. veebruaril*~~ (loe: kahe tuhande kolmeteistkümnenda kolmeteistkümnendal veebruaril). Aastaarvu järel olev täiend parandab loetavust ja arusaadavust.

3. Sõna *aasta* tuleb enamjaolt kasutada ka siis, kui kuupäeva lausesse ei lisata, olgu tegu täiendiga või mitte. See teeb lause sujuvamaks ja selle mõtte selgemaks.

Aastatel 2011–2013 viiakse ellu 16 projekti.

2011. aasta keeletegu oli nutitelefoni kōnetuvastusrakendused.

Põllutoetused hakkavad kasvama 2016. aastal.

Kasvuhoonegaaside heitkoguste vähendamise riiklik programm aastateks 2003–2012

4. Kuupäevadeta lausetes on siiski võimalikud ka ilma *aastata* aastaarvud. Sel juhul ei ole nad kunagi täiendid ja asuvad lauses tagasihoidlikumal kohal.

Eesti elektrimajanduse arengukava 2005–2015

Valitsus kiitis heaks eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe programmi 2005–2010.

Juhan Liiv (1864–1913) sündis Kodavere kihelkonnas Peipsi-äärsel Riidma kandikohal.

Eesti aasta auto 2012 on Peugeot 508.

Viimases näites täidab *aasta* küll täiendi ülesannet, kuid mitte aastaarvu, vaid sõna *auto* ees.

5. Ka aastakümneid saab kirjutada kahtmoodi:

sõnaga *aasta*: 1970. aastatel;

käändelõpu abil: 1970ndatel ~ 1970-ndatel.

Mõlema võimaluse kooskasutamine (~~1970-ndatel~~, ~~1970ndatel~~ *aastatel* vms) pole soovitatav.

Ilmunud Päevakera blogis 14. veebruaril 2013
(<http://www.paevakera.ee/blog/millal-kirjutada-sona-aastad/#more-1698>).

Kas sõna *tuhat* või kolm nulli?

Numbririkastes tekstides võib vahel kohata üht omapärast arvukirjutusviisi: *37 tuhat, 5 tuhat, 145 tuhat*, vahel isegi *4589 tuhat*. Kust selline tava tuleb ja miks seda võiks vältida?

„Eesti keele käsiraamatus” on kirjutatud (siin ja allpool on paksus kirjas autori esiletõst): „**Ümmargused arvud 100, 1000, 1 000 000 jms kirjutatakse sõnadega harilikult siis, kui ei toonitata täpset arvu:** *Miitingule kogunes umbes sada inimest* (s.o sadakond, ligi sada või veidi üle saja). Muidugi on numbritega kirjutamine sobimatu piltlikes väljendeis: *Olen sind sada aastat oodanud. Oled minust miljoni valgusaasta kaugusel. Vii talle tuhat tervist!*

Ümmargused arvud kirjutatakse numbritega, kui toonitatakse arvu täpsust: *Ankeedile vastas 100 katseisikut. Ömblusfirma toetas konverentsile sõitjat 1000 krooniga.*

Mõttetu on kasutada arvu kirjutamisel sõna *tuhat* või selle lühendit *tuh*. Nt tuleb kirjutada *7000*, mitte *7 tuhat* või *7 tuh*.

Suuremate arvude puhul on sõnad *miljon*, *miljard* ja nende lühendid sobivad: *5 mln* ehk *5 miljonit* ehk *5 000 000*. *5 mld* ehk *5 miljardit* ehk *5 000 000 000* ehk *5·10⁹*.”

„Ametniku keelekäsiraamatus” on öeldud sedasama, aga peale selle veel (kirjaviisi muutmata): „Sõnades väljendatava arvu numbriosa võib olla ainult ühe-, kahe- või kolmekohaline: ühekohaline miljonite ja suuremate arvude (*4 miljonit, 6 miljardit*), **kahekohaline tuhandete ja suuremate arvude (*40 tuhat, 60 miljonit*)**, kolmekohaline miljonite ja suuremate arvude ees (*600 miljonit, 400 miljardit*) ees. Sobimatud on nt *4000 tuhat* (õige: *4 000 000* või *4 miljonit*) ja *8 tuhat* (õige on *8000*).”

Lugejas võib segadust tekitada vähemalt kolm asja.

1. Ortograafias on öeldud, et sõna *tuhat* koos numbriga ei kasutata, ametniku keelekäsiraamatus on aga selleks luba antud (küll teises kontekstis).
2. Ortograafias on näites antud arvu ühekohaline numbriosa 7 (mida taunib ka keelekäsiraamat), keelekäsiraamatus kahekohaline 40. See võib tekitada arusaama, et kui numbriosa on pikem, võib numbri ja sõna kombinatsiooni kasutada.

3. Väljend *ümmargune arv* paistab olevat mitmeti mõistetav. Kirjutajatel näib olevat tunne, et kui kirjutada arvu ja sõna kombinatsioon *40 tuhat*, siis on see vaikumisi ümmargune.

Püüan seda teemat nendesamade kolme eelduse põhjal selgitada.

1. Kui panna keeleraamatud hierarhilisse järjekorda, siis on ortograafia seatud meie kirjakeele normi aluseks ja peaks olema ametniku keelekäsiraamatu ees ülimuslik. Seega tuleks kahetiste soovitude puhul **alati eelistada „Eesti keele käsiraamatu” omi.**
2. Ortograafias toodud näited ja selgitused on üldistavad, kehtides ka kõikide muude, näitestikus nimetatud kirjakeelade kohta. Kui reeglil on mõni erand, on seda ka ortograafias nimetatud. Siin erandit ei nimetata, seega kehtib reegel nii *7000*, *70 000* kui ka *700 000* kohta – **numbrit ja sõna *tuhat* koos ei kasutata.**
3. Sageli on raamatupidamis-, statistika- või muudes numbrirohketes tekstides tabelid, mille pealkirjas öeldud, et arvud on tuhandeni ümardatud või antud tuhandetes. Näiteks kui firma müügikäive on 35 145 eurot või mingi aja jooksul on sündinud 112 821 last, siis tuhandeteni ümardatud tabelis on nad kujul 35 ja 113. Kui nüüd kirjutaja hakkab tekstis sedasama arvu kirjeldama, siis võtab ta tabelist 35 ja lisab sellele sõna *tuhat*, arvates, et siis jääb arv samamoodi ümardatuks. Tegelikult pole see nii. Võib-olla lähevad sassi sõnad *ümardatud* ja *ümmargune*?

Nii „Eesti keele käsiraamatus” kui ka „Ametniku keelekäsiraamatus” on ümmarguse arvu all mõeldud *100, 1000, 1 000 000* jm. Ümmarguse arvu puhul tuleb sõnaga (või numbriga) kirjutada kogu keelend. Kui kirjutaja peab näiteks *35 000* või *113 000* **ümmarguseks arvuks, siis tuleb see ka tekstis täies ulatuses sõnaga välja kirjutada:** seega mitte *35 tuhat* ja *113 tuhat*, vaid *kolmkümmend viis tuhat* ja *sada kolmteist tuhat*. Iseasi, kui ümmargused need nüüd võrreldes üksiksõnadega *sada, tuhat* või *miljon* tõesti on.

Tõsi on aga seegi, et *35 000* ja *113 000* ei ole ju ka sellised täpsed arvud, millele viidatakse ortograafiatsitaadi kolmandas lõigus. Sealt selgub muuseas veel, et **ümmargune sõna *tuhat* ei olegi alati sõnaline:** vahel ongi jutt täpselt 100 ankeeditäitjast või täpipealt 1000 kroonist ja sel juhul on vaja pruukida numbrilist kirjakuju.

Seega jäävad nii *35 000* ja *113 000* kui ka *35 tuhat* ja *113 tuhat* otsekui ortograafiatsitaadi teise ja kolmanda lõigu vahele – need ei ole ümmargused,

aga ka mitte täpsed. **Neid iseloomustab hoopis umbmäärasus, ligikaudsus, ümardatus**, millest ei ole kirjutatud kummaski keeleraamatus. Tehtagu seda siis nüüd.

Kindlasti ei saa kirjutaja praeguste reeglite põhjal eeldada, et 35 tuhat on rohkem ümardatud või umbmäärane kui 35 000. **Mõlemad arvud on karva-pealt ühesuguse täpsusastmega** ning arvu ja sõna kombinatsioon ei muuda väljendit täpsemaks ega ümardatumaks. **Umbmäärasuse väljendamiseks tuleb appi võtta muud vahendid**. Näiteks sobivad arvu või väljakirjutatud sõna ees olevad *umbes*, *ligikaudu* või nende lühendeid *u* ja *ligik*. Teinekord saab kasutada sõnu *peaaegu*, *enam-vähem*, *ligi*, *vaevalt*, *tervelt*, samuti taga-sõnu *kandis*, *juures*, *lähedal*, *ligidal*. Täpsust suurendavad *veidi vähem/rohkem kui*, *pisut üle/alla*. Seega siis oleks tekstis korrektne öelda:

firma müügikäive oli umbes ~ u ~ ligikaudu ~ veidi rohkem kui 35 000 / kolmkümmend viis tuhat eurot ~ natuke üle 35 000 / kolmekümne viie tuhande euro

selle ja selle aja jooksul on sündinud peaaegu ~ veidi vähem kui 113 000 / sada kolmteist tuhat last ~ pisut alla 113 000 / saja kolmeteistkümne tuhande lapse.

Miks aga on keelehooldajad tuhande kirjutamise vastu?

Numbrite kasutamise eesmärk on teksti lühendada. **Kui kasutada arvu ja sõna tuhat, siis ei lühenda see teksti**, vaid muudab selle koguni pikemaks. Ka **lühend tuh** pikendab neljakohalist arvu tühiku arvel, alates viiekohalistest on pikkus nii lühendi kui ka kolme nulli kirjutamisel sama (23 000 või 23 tuh). Sel juhul võiks ju isegi lühendi *tuh* kasutamist möönda, kuid siis tuleks üldreeglile teha üsna kitsas erand, mille puhul võiks sõnalist kirjutusviisi kasutada ainult lühendi *tuh* puhul ja sedagi alates viiekohalistest arvudest. Mida rohkem on aga reeglil erandeid, seda raskem on seda meelde jätta. Seepärast on keelehooldajad seisukohal, et kolm nulli on igal pool mõttekam kui sõna *tuhat*. Samamoodi käitatakse sõna *sada* puhul: kirjutame 200 või *kakssada*, mitte *2sada*.

Sõnade *miljon* ja *miljard* puhul on aga olukord vastupidine – sõna on enamjaolt lühem ja paremini loetav kui nullirikas arv ning seepärast on teksti selguse mõttes parem kasutada numbri ja sõna kombinatsiooni.

Ilmunud Päevakera blogis 7. juunil 2013
(<http://www.paevakera.ee/blog/kas-sona-tuhat-voi-kolm-nulli/#more-1959>).

ALLIKAD JA ABI

Ametniku keelekäsiraamat 2003, lk 33.

Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2007. Eesti keele käsiraamat, lk 136–137
(<http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=2&p1=10&id=68>).

Kuidas kirjutada järgarvu?

Numbrite maailmas on kaks peamist arvuliiki: põhiarv ja järgarv. Keelemaailmas vastab põhiarv küsimustele *mitu?* *kui palju?* ja järgarv küsimusele *mitmes?*, aga ka *missugune?* *milline?*. Viimasest tulebki allpool juttu.

Kõigepealt võiks üle korrata üldreeglid, mis on kirjas ka ortograafias. Järgarve kasutatakse järjekorra märkimiseks ja neid saab kirjutada kahel viisil:

esiteks, **araabia numbritega**, sealjuures **tuleb** nende taha **panna punkt**, mille järel on omakorda **tühik**:

1. ehk *esimene*, 23. ehk *kahekümne kolmas*, 654. *auto* ehk *kuuesaja viiekümne neljas auto*, 2134. *aasta* ehk *kahe tuhande ühesaja kolmekümne neljas aasta*, 13 000. *ostja* ehk *kolmeteistkümne tuhandes ostja*;

teiseks, **Rooma numbritega**, sealjuures **ei panda** nende taha **punkti**, kuid nende ja järgmise sõna vahel on **tühik**:

V ehk *viies*, *XX* ehk *kahekümnes*, *CCCLXXXV* *versioon* ehk *kolmesaja kaheksakümne viies versioon*, *MMXIII* *aasta* ehk *kahe tuhande kolmeteistkümnes aasta*.

Kui lisada Rooma numbri järele punkt, vastab see küsimusele *mitmendaks?*. Seda võib pruukida näiteks mõnes loetelus.

I. ehk *esiteks*, II. ehk *teiseks*, III. ehk *kolmandaks*

Viimasel ajal näib, et punkti lisamist araabia numbriga kirjutatud järgarvu järele ei peeta enam vajalikuks või kui see pannakse, kirjutatakse see järgmise sõnaga ilma tühikuta kokku. Selliseid näiteid leiab tekstidest palju:

2012-aastal vähenes Eesti rahvastik 6629 inimese võrra.
3-peatüki 1-jao lõige 2

*Liiklusõnnetus juhtus Tallinna-Tartu maantee 14 kilomeetrit.
Juhatus 3.märtsi 2009a otsust muudeti 12.mail 2013a.*

Korrektne on aga **2012. aastal; 3. peatüki 1. jao; 14. kilomeetrit; 3. märtsi 2009. a, 12. mail 2013 ~ 2013. a.**

Levinud on kaks põhjendust, miks seda tehakse. Esiteks võib kuulda seda pidevat nüüd-on-ju-kõik-vabaks-antud-väidet. Sellega ei saa mõistagi nõustuda – reeglid olid, on ja loomulikult ka jäävad. Teiseks näib olevat tegu tippimismugavusega. Nimelt on paljudel näiteks Wordis selline seadistus, et pärast punkti suurtähestatakse järgmine sõna automaatselt. Seetõttu algab näiteks aastaarvude kirjutamisel sõna *aasta* esisuurtähega. Selle vältimiseks on otsustatud järgarvupunkt ära jätta või kirjutada selle järele ilma tühikuta sõna või lühend. Mugavuse või kiirustamise arvelt ei saa aga õigekirjareeglites järele anda. Tähe suurestegemise saab tühistada kombinatsiooniga Ctrl + z. Teine võimalus on võtta automaatseadistus lihtsalt maha ja kirjutada edaspidi ise lause algusse suur esitäht.

On ka kolmas põhjus, miks punkti ei panda – see on laiskus ja ükskõiksus oma keele vastu. Selle üle pole aga siinse lugejaga mõtet arutleda, sest laisk ega ükskõikne inimene ei kuulu sihtrühma.

Miks siis seda punktikest nii väga vaja on? Aga kas või sellepärast, et eristada järgarvu põhiarvust. Punktist sõltub vahel lause tähendus.

*Sportlane tähistas oma 10 võitu vs. Sportlane tähistas oma 10. võitu.
Perekond elab 2 korrusel vs. Perekond elab 2. korrusel.
Ujumisvõistlusel osalesid 11 klassi õpilased vs. Ujumisvõistlusel osalesid 11. klassi õpilased.
50 puitriiulile pandi keskkonnamärgis vs. 50. puitriiulile pandi keskkonnamärgis.
Kinnipeetav peab kohale ilmuma 24 nädalal vs. Kinnipeetav peab kohale ilmuma 24. nädalal.
Koosolekul vaadati otsus 3 korda läbi vs. Koosolekul vaadati otsus 3. korda läbi.
Kordamisküsimused 18 peatüki kohta vs. Kordamisküsimused 18. peatüki kohta*

Seega on punktil meie arvumajanduses oma koht, mille tähelepanuta jätmisel võib segadus tekkida. Punktiga ei tasu ka üle pingutada, nagu on tehtud järgmistes lausetes:

*Osavõtutasu on 140.eurot.
Ta oli ministriks saades vaid 32.aastane.
Summa on kolme aastaga 3.kordistunud.*

Kahes esimeses lauses on punkt üleliigne ja korrektne on **140 eurot** ja **32aastane ~ 32-aastane**. Viimases näites on numbrilembus lihtsalt liiga suureks paisunud ja parem oleks **kolmekordistunud**.

Tasub üle korrata veel mõni järgarvupunktiga seotud tahk. Siinkirjutaja mõtted on saanud tuge Sirje Mäearult, Argo Mundilt ja Maire Raadikult.

- Järgarvud 1.–10.** võiks kirjutada jooksvas tekstis sagedamini sõnaga: pigem mitte *6. korda*, vaid *kuuendat korda*, pigem mitte *3. aasta*, vaid *kolmas aasta*, pigem mitte *5. laps*, vaid *viies laps* jne. Nii saaks parandada ka mõne eeltoodud näitelause. Kuupäevade, klasside, statistika, õigusrekvisiitide vm puhul võib jätta muidugi numbrikirjutuse.
- Kuigi üldreegli järgi tuleb järgarvupunkti taha panna **tühik**, siis see **ei kehti kolmel puhul**. Otse punkti järele läheb
 - klassinumbri taha pandud täpsustav täht: *6.a, 1.b, 12.c*,
 - daatumites kuupäeva järele numbriga kirjutatav kuu: *25.06, 04.08*,
 - daatumites numbriga kuu järele kirjutatav aastaarv: *25.06.2002, 04.08.2005*.
- Õppeaastate, hooegade** vm järjestikuste aastaarvude kirjutamisel võib need eraldada:
 - kalkkriipsuga, mis kustutab esimese järgarvu punkti: *2013/14. õa, 2012/2013. talvehooaeg*,
 - mõttekriipsuga, mis ei kustuta kumbagi punkti: *2013.–14. õa, 2012.–2013. talvehooaeg*,
 - sidekriipsuga, mis ei kustuta kumbagi punkti: *2013.-14. õa, 2012.-2013. talvehooaeg*.

Need kolm varianti on võimalikud vaid järjestikuste arvude puhul.

- Muudes vahemikes** olev side- või mõttekriips ei kustuta punkti kuupäevade ega aastaarvude järel, kuid nad teevad seda kuude numbrite järel, sest kuusid ei saa järgarvuna lugeda. Niisiis tuleb kirjutada *24.-25. juuni ~ 24.–25. juuni* või *24.-25.06 ~ 24.-25.06, 15. oktoobrist 16. detsembrini* või *15.10–16.12, 1945.–2011. aastal*.

Siiski on olemas võimalus, mil kuu numbri taha pannakse vahemikus punkt. See juhtub siis, kui daatumis on ka ühine aastaarv, mida ei korrata: 15.10.–16.12.2013.

5. Kui järgarvud jäävad **pikemas loetelus** kõrvuti, ei kustuta nende vahele asetatav koma järgarvupunkti: 2005., 2008., 2010. ja 2013. aastal; 7., 9., 10. ja 12. klass.
6. **Aastakümnete** kirjutamisel järgarvuna on kaks viisi:
 - a) liitega *ndad*, mille puhul ei lisata sõna *aastad*: 1990ndad ~ 1990-ndad, 2000ndatel ~ 2000-ndatel,
 - b) järgarvupunktiga, mille puhul ei kasutata liidet, kuid lisatakse sõna *aastad*: 1990. aastad, 2000. aastatel.

Üksikarvude väljendamisel pole *nda*-liide enamjaolt tarvilik, nt mitte *3ndate kohale*, vaid 3. kohale, mitte *2014.ndal aastal*, vaid 2014. aastal, mitte *10nendad meistrivõistlused*, vaid 10. meistrivõistlused.

Erandiks on juhud, kus arvu taga olev **põhisõna puudub**: *puhkan 23ndast ~ 23-ndast, tõusis 15ndaks ~ 15-ndaks, lõpetas 51sena ~ 51-sena*.

Ilmunud Päevakera blogis 5. septembril 2013
(<http://www.paevakera.ee/blog/kuidas-kirjutada-jargarvu/>).

ALLIKAD JA ABI

- Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2007. Eesti keele käsiraamat, lk 139 (<http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=2&p1=10&id=70>).
- Mund, Argo 2008. Arvukirjutusmuresid. – Keelenõuanne soovitab 4, lk 218–229 (<http://keeleabi.eki.ee/pdf/218.pdf>).
- Mund, Argo 2008. Vahemärgimuresid. – Õiguskeel 2005–2007, lk 219–220.
- Mäearu, Sirje 2005. Mida keelenõuandest küsitakse? – Keel ja õigus, lk 173–174.
- Raadik, Maire 2011. Väikesed tarbetekstid, lk 136.

Mis märke kasutatakse eurode ja sentide vahel, ees ja taga?

Allpool saab see sageli esitatav küsimus vastuse. Kirjutusviisid on jagatud põhi- ja lisavalikuteks, mida kõiki võib eri kontekstides pruukida.

Kolm põhivalikut

1. Eurode ja sentide vahele saab panna koma

Peamiselt kehtib see reegel igapäevases jooksvas tekstis – kirjavahetuses, uuringutekstides, müügipakkumistes, majandusaasta aruannetes, statistikaülevaadetes jne. Samamoodi nagu kirjutame 1,5 meetrit, 2,5 protsenti või 100,2 hertsi, nii ka 4,6 eurot.

2. Eurode ja sentide vahele saab panna punkti

Punkti kasutatakse enamjaolt siltidel, sedelitel, lipikutel, kus on kirjas üksnes hind (näiteks turul, poes, kohvikus jm) või nii vähe sõnu, et lause puudub. Tavaliselt pannakse euro tähis siis summa ette. Seega, nii nagu kirjutame *sõiduaeg* 1.30, nii ka *summa* 6.70 ~ € 6.70 või *kurk* 2.80 ~ € 2.80. Selline kirjaviis kipub inglise keele mõjul tulema vahel ka tavateksti, kuid seal pole see eesti keeles kombeks ja seda võiks vältida.

3. Eurode ja sentide vahele saab panna koma või punkti

Kirjavahemärgi valik on vaba siis, kui summadest kirjutatakse tabelites, hinnakirjades, kalkulatsioonides, hinnapakkumistes ja mujal, kus sõna *euro* ei ole mitte summa juures, vaid pealkirjas (tabel 1), tabeli päises (tabel 2) või kokkuvõtlikult mõnel real (tabel 3).

Tabel 1. Köögivilja kilo hind eurodes

Sibul	1.50 = 1,5
Tomat	2.80 = 2,8
Nuikapsas	3.50 = 3,5

Tabel 2. Köögivilja kilo hind ja tarbijate osakaal

Köögivilja	Hind eurodes	Tarbijate osakaal protsentides
Sibul	1.50 = 1,5	80
Tomat	2.80 = 2,8	75
Nuikapsas	3.50 = 3,5	30

Tabel 3. Turutarvete kasutamine

Müügilet (tk)	2
Müügileti üür (€ ~ eurot tund)	1.50 = 1,5
Kaal (tk)	1
Kaalu üür (€ ~ eurot päev)	2.40 = 2,4

Kolm lisavalikut

1. Eurode ja sentide taha ja vahele saab panna sõnad

Tekstis võib kirjutada summade vahele ka sõnad, näiteks tavalisemal juhul **145 eurot, 80 senti**, soovi korral ka **16 eurot 35 senti, 100 eurot ja 3 senti**. Eurode ja sentide eraldi nimetamine on muidugi otstarbekas siis, kui arve on tekstis vähe ja ruumi palju.

2. Eurode ja sentide vahele ja taha saab panna tähise ja lühendi

Ka eurotähist ja lühendit saab tekstis pruukida. Nii võib kirjutada tavalisemal juhul **145 €, 80 s**, soovi korral ka **16 € 35 s, 100 € ja 3 s**. Selline nikerdamine võib olla arvutis üsna tülikas ja ebamugav, kuid täiesti võimalik.

3. Eurode taha ja sentide ette saab panna mõttekriipsu ja punkti

Pöördume tagasi hinnasiltide ja muude lipikute juurde. Kui tegu on täissummaga, mille puhul sente ei küsita, saab kirjutada hinnasildile summa järele punkti ja mõttekriipsu: **3.-, tool 1322.-**. Kui kaup maksab sente, mis ei ulatu ühe euroni, võib mõttekriipsu ja punkti panna nende ette: **-.80, tikud -.10**. Nagu enne öeldud, ei sobi selline kirjaviis aga täistähenduslikku lausesse, kus tuleks kirjutada *kaup maksis kolm eurot või kooli pidi tooma 80 senti*.

Ilmunud Päevakera blogis 20. novembril 2013
(<http://www.paevakera.ee/blog/mis-marke-kasutatakse-eurode-ja-sentide-vahel-ees-ja-tagat/>).

ALLIKAD JA ABI

Raadik, Maire 2011. Väikesed tarbetekstid, lk 57–58.

Kuidas kirjutada üldkeeles kellaega?

Üsna sageli võib märgata, et kontserdiplakatil või muude ürituste ajakavades on tunnid ja minutid eraldatud kooloniga, nt 9:30 või 12:15. Ka mõnel spordivõistlusel saadud parimat aega märgitakse kujul 1:48:27 või 4:09:25. Kas nii peabki?

„Eesti keele käsiraamatus” on öeldud: „Kellaaja ja ajavahemiku kirjutamisel eraldatakse tunnid, minutid ja sekundid üksteisest punktiga, kümnendiksekundid komaga.” Seega ei ole kooloni kasutamine põhireegli järgi õigustatud ja **eelistada tuleb punkti: 9.30, 12.15**, koos sekunditega **1.48.27** või **4.09.25**.

Siin võiks ka sellele kirjatükile punkti panna. Võib-olla aga mõtleksime veel korra, miks kooloni kasutus levib. Ehk aitab see kirjutajal hiljem teadlikult reeglit järgida.

Esimene ja vanim põhjus on ilmselt elektronkellad. Kauem elanud lugejad mäletavad kindlasti, kui need seieritega käekellade asemel ja kõrval müügile tulid. Kella ekraanil vilkus tundide ja minutite vahel koolon. See vilkumine on ilmselt paljudele mällu sööbinud, ja kui kusagile tuleb kellaega märkida, võib käsi mälu järgi automaatselt punkti asemel kooloni panna.

Teiseks avaldab pidevalt tixuvat mõju praegu inglise keel, kus tunde, minuteid ja sekundeid eraldatakse kooloniga. Puutume ingliskeelsete tekstidega palju kokku, ja kuna kellaaja kirjutamise reeglid ei ole teksti sisu seisukohalt tähtsaimad, siis pannaksegi selline märk, mis esimesena silma ette tuleb. Viga aga sünnitab viga ja nii eelistavad koolonit praegu juba sageli ka need, kes polegi ingliskeelse maailmaga kursis.

Kolmandaks kehtib Eestis standard EVS 8:2008, „Infotehnoloogia reeglid eesti keele ja kultuuri keskkonnas”, kus lk 28 on öeldud: „Tunnid, minutid ja sekundid eraldatakse üksteisest kooloniga. Kui on vaja näidata sekundi murdosi, siis lisatakse need ajanäidule pärast koma.” Standardit rakendatakse enamjaolt mingis kindlas keskkonnas ja mingil kindlal põhjusel (siinsel juhul ilmselt infotehnoloogia vallas ja rahvusvahelise tava tõttu). Standardi reeglid on sageli tingitud erialakeele omapärast, siinsel juhul ka arvutitehnilistest iseärasustest jm. Kas võib olla võimalik, et keelekasutajad on seda standardit lugenud ja kasutavad sellepärast koolonit? See tõenäosus on väike, kuid kui keegi eelistab lähtuda standardist, siis tasub meelde tuletada, et igasugused erandlikud erisoovitused võib jätta kitsamasse kirjapruuki. Igapäevast üldkeelset teksti kirjutades tuleks järgida ortograafias antud põhireeglit.

Nimetasin kolm minu arvates tähtsaimat kellaaja koolonistamise põhjust. Kindlasti on neid veel (kõik teised teevad ka nii, arvutiprogramm ei võimalda, ülemus käsib, tõlkemälu kasutamisel ei lisata kellaega tõlgitavasse üksusse ja see tuleb automaatselt koos kooloniga eesti keelde üle, pole viitsimist pisiasjadega nikerdada jne), kuid need on kõrvalisema tähtsusega.

Kellaegadega on seotud veel üks nipp: eraldusmärgist ja ka nullidest saab mõnel juhul mööda hiilida. Neid pole üldse vaja siis, kui tekstis, plakatil või ajakavas on kirjas ainult täistunnid. Üritus võib alata kell 14 (mitte ~~14.00~~), poe lahtiolekuajad on 8–18 (mitte ~~8.00–18.00~~), konverentsi esimene ettekanne esitatakse kl 10–12 (mitte ~~10.00–12.00~~). Sel viisil saab ruumi kokku hoida ja hõlbustada loetavust. Niisugune võimalus kehtib siiski vaid siis, kui kõik tekstis olevad vahemikud on täistundides. Kui mängu tulevad minutid (9.45; 10.00–11.30; 12.15–14.00), on ühtsuse mõttes parem jätta ka täistunninullid alles.

Ilmunud Päevakera blogis 23. oktoobril 2013

(<http://www.paevakera.ee/blog/kuidas-kirjutada-uldkeeles-kellaega/>).

ALLIKAD JA ABI

Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2007. Eesti keele käsiraamat, lk 145 (<http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=2&p1=10&id=74>).

Raadik, Maire 2011. Väikesed tarbetekstid, lk 35–40.

KIRJAVAHEMÄRGID

Muhedalt pikad mõttekriips ja miinus

Eesti kirjakeeles kasutatakse põhiliselt kaht eri pikkusega kriipsu – side- ja mõttekriipsu. Kummalgi on oma kasutuskohad, mis vahel ka kattuvad. Kui püüda anda mingi üldine reegel, siis võib öelda, et sidekriips ühendab väiksemaid keeleüksusi (tähti ja sõnu), mõttekriips aga suuremaid osiseid (osalauseid ja vahemikke). Mõttekriipsul on üks sõber. See on miinusmärk, mida kasutatakse tehetes ja negatiivse väärtuse väljendamiseks.

Keeles on paljud asjad kokku lepitud ja nii on kunagi otsustatud, et sidekriips on lühike jupike, mõttekriips ja miinus on temast pikemad ja toekamad. Oma koolipõlvest mäletan, et teksti kirjutades oli mõttekriips vähemalt paari tähe laiune. Matemaatikaõpetaja lasi alati miinuse ühest ruuduservast teiseni sikutada ja väike jutike ei sobinud mitte.

Arvutieelsel ajal ei mõõtnud kriipsu pikkust joonlauaga muidugi mitte keegi. Tollastel kirjutusmasinatel ei olnud vist mõttekriipsu- ega miinuseklahvi. Masinakirjatekstides olid mõttekriipsu väljendamisel levinud nii üks üksik kui ka kaks kõrvutist pisikriipsu. Kirjastustes aga tehti ja tehakse ka praegu kriipsu pikkusel vahet.

Tänapäeva tekstitöötlusprogrammid eristavad samuti sidekriipsu ja mõttekriipsu, mõned isegi mõttekriipsu ja miinust. Seda peaks tegema ka arvutis kirjutaja. Nii nagu kunagistel kirjutusmasinatel, nii ei ole ka arvutiklavია-tuuril kahjuks eraldi klahvi ei mõttekriipsu ega miinusmärgi jaoks. See aga ei tähenda, et neid ei peaks saama kirjutada. Pika kriipsu sisestamiseks võib kasutada kombinatsioone Ctrl + numbriklahvistiku miinus ja Alt + 0150. Samuti võib mõttekriipsu ja miinuse üles otsida sümbolite tabelist, kus uuema Wordi järgi on ühe nimetus En Dash / enn-kriips ja teise oma Minus Sign / miinus. Veel üks võimalus on teha isiklik klahvikombinatsioon, mida valides tekibki ekraanile pikem joon.

Selline kombineerimine tekitab mõistagi tüli ja kiiretel kirjutajatel pole sageli aega õiget kriipsu otsida. Word on siin püüdnud abiks olla – ta pakub automaatset seadistust, mille puhul saab inimene lüüa teksti sidekriipsu, ning kui ta edasi kirjutab, sõna lõpetab ja tühikuklahvile vajutab, tekib lühikriipsu asemel mõttekriips/miinus. Sageli põhjustavad aga sellised automaatseadistused pigem pahandust (näiteks muudavad kriipsu pikaks ka fraasis *rohetaristu ja -võrgustik*) ja paljud arvutikasutajad on sellest loobunud, unustades sealjuures kriipsudel vahet teha ja kasutades igal pool ühtmoodi sidekriipsu.

Selle mõtiskluse eesmärk ongi meelde tuletada, et miinuseks ja mõttekriipsuks keelereeglite järgi pikukesest jupist ei piisa. Teeme tekstidesse ikka muhedalt pikad kriipsud, mis lasevad muu hulgas silmal puhata, katkestavad hetkeks mõtte ja lasevad tekkida oma ideedel.

Ilmunud Päevakera blogis 27. juunil 2012
(<http://www.paevakera.ee/blog/muhedalt-pikad-mottekriips-ja-miinus/#more-1143>).

ALLIKAD JA ABI

Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2007. Eesti keele käsiraamat, lk 152–159
(<http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=2&p1=11>).

Rehema, Tuuli. Mõttekriips või sidekriips (<http://keeleabi.eki.ee/index.php?leht=8&id=155>).

Millal kasutada küsimärki?

Igäüks teab juba kooliajast, et küsimärki tuleb tavaliselt kasutada küsilause lõpus. Tegelikult on küsilauseid igasuguseid ja mõni neist ei tahagi enda järele kõverat konksu, vaid hoopis punkti või muud märki.

Allpool võiks meelde tuletada kirjavahemärgid kolme sorti küsilausestes, mis esinevad tarbetekstides kõige sagedamini. Nimetagem need liht-, kaud- ja otseküsilauseks.

Lihtküsilause algab tavaliselt küsisõnaga ja lõpeb küsimärgiga. Seega on üldine reegel see, et **kui lause alguses on küsisõna, läheb lause lõppu küsimärk**.

Kus sa nüüd töötad?

Mis kuupäeval on töö esitamise tähtaeg?

Millised mobiiltelefonid on kõige vastupidavamad?

Millal võib dokumendid komisjonile ära saata?

Kas minna õppima kodumaisesse kõrgkooli või omandada kõrgharidus välismaal?

Kaudküsilause ei alga küsisõnaga – selle juhatab sisse mõni muu sõna või lauseosa, mis juhib lugeja tagapool asuva küsimuseni. Siin kehtib sama reegel: **lause algusots määrab lõpumärgi** ja lause sisse põimitud küsimus seda ei mõjuta.

Koolikaaslane ei teadnud, kus sa nüüd töötad.

Tahaksin teada, mis kuupäeval on töö esitamise tähtaeg.

Eksperdirühma eesmärk oli teada saada, millised mobiiltelefonid on kõige vastupidavamad.

Riina helistas ja uuris, millal võib dokumendid komisjonile ära saata.

See on hetk, mil noor peab langetama otsuse, kas minna õppima kodumaisesse kõrgkooli või omandada kõrgharidus välismaal.

Otseküsilause on otsekui kahe eelmise lauseliigi sümbioos. See algab nagu kaudküsilause, kuid selle sees on otsekõnes lihtküsilause. **Seda alustatakse kooloni ja jutumärkidega ning esimene sõna kirjutatakse esisuurtähega. Lause lõpus on küsimärk ja jutumärgid.**

Koolikaaslane küsis: „Kus sa nüüd töötad?”

Sekretär nõudis: „Mis kuupäeval on töö esitamise tähtaeg?”

Eksperdirühma liige päris mobiilsidefirma esindajalt: „Millised mobiiltelefonid on kõige vastupidavamad?”

Riina helistas ja uuris: „Millal võib dokumendid komisjonile ära saata?”

Noortele esitati uuringus järgmine küsimus: „Kas minna õppima kodumaisesse kõrgkooli või omandada kõrgharidus välismaal?”

Mõnikord võib küsilause paikneda ka teistes kohtades ja sel juhul kehtivad teistsugused vormistustavad. Need on aga harvemad juhud, mis esinevad pigem vabama keelekasutusega tekstides.

Ilmunud Päevakera blogis 1. veebruaril 2013
(<http://www.paevakera.ee/blog/millal-kasutada-kusimarki/#more-1603>).

ALLIKAD JA ABI

Raadik, Maire 2008. Lugu „ärakaotatud” jutumärkidest. – Keelenõuanne soovitatav 4, lk 164–183 (<http://keeleabi.eki.ee/pdf/164.pdf>).

Rehema, Tuuli. Kas otsekõne või tsitaat? (<http://keeleabi.eki.ee/index.php?leht=8&id=147>).

Milleks meile &?

Ampersand on ja-märk, mida tähistatakse logogrammiga &. See pärineb ladina keelest, kus sõna *et* (eesti keeles *ja*) on ajaloo jooksul kirjapildis kokku sulanud ja saanud teistsuguse kuju. Meile ei tule see kaksiktäht praegu aga mitte ladina, vaid inglise keele kaudu.

Alljärgnevalt on mõtiskletud ampersandi kasutamise viiside üle eesti keeles, liikudes skaalal, mille ühes otsas on võimalikkus ja teises mõeldamatus. Mõistagi on siin väljendatud üksnes isiklikku arvamust. Ärinimede näited on otsitud äriregistrist ja kopeeritud sealsel kujul, muud näited pärinevad internetist.

Võimalik ampersand

Ampersandi pruugitakse sageli äri- ja ettevõtetnimedes. Äriregistri järgi on ampersandiga nimesid registreeritud 4000 ringis. Eeskuju selleks tuleb võõrkeeltest, kus ja-märgiga on kombeks ühendada kaht sõna, nime, nimeosa või nimetähte. Selle kohta on antud ka ortograafiareegel: kui kahel pool ampersandi on sõnad, tuleb ampersandi ette ja taha panna tühik, kui aga ühendatakse ainult tähed, võiks need olla tühikuteta kõik ühes kimbus.

1. Kõige sagedasem ampersandi ülesanne on **nimede ja nimetähtede ühendamine**. Sageli on selle taga välismaine kontsern või emaettevõtte, kes soovib ka oma filiaalile või tütarfirmale sama kirjapildiga nime mis emamaal, sealjuures lisatakse kohalikku üksust tähistav sõna kas inglise või eesti keeles. Samal viisil on ampersandi kasutamine saanud kombeks Eesti nimede ja nimetähtede sidumisel.

Välisärinimi	Omaärinimi
Ernst & Young Baltic AS	Advokaadibüroo Valge & Uiga
Procter & Gamble Services Eesti OÜ	Agabus, Endjärv & Truverk Arhitektid OÜ
A&A SA Eesti filiaal	AN&GE Konsultatsioonid OÜ
Aktsiaselts E. K. & Sidum Limited Eesti filiaal	A&E Keeltekooll MTÜ
A&L MANAGEMENT EESTI AS	aktsiaselts A&L Teenindusgrupp
A&P Jewellery Group OÜ	Aktsiaselts Arrak & Arras Arhitektibüroo Siim & Põllumaa OÜ

2. Mõned äri- või ettevõtetnimed (ükskõik kas välis- või omakapitalipõhised) koosnevad a) üksnes **teiskeelsetest sõnadest** või b) **nimest ja teiskeelsetest sõnadest**. Ärinimedel on järel eestikeelne õigustähis, välismaa filiaalidel ka viide asukohale. Ka sel juhul on ampersand ehk võimalik, sest võõrkeelsete sõnade ühenduses kehtivad ka võõrkeele reeglid ja järelikult saaks kasutada teise keele siduvaid vahendeid (muidugi ei välista see eestikeelse *ja* eelistamist).

Võõrkeelsete sõnade ühendus	Nime ja võõrkeelse sõna ühendus
Statoil Fuel & Retail Eesti AS	J. Friisberg & Partners OÜ
Tallink Spa & Conference Hotel	Brown & Partners OÜ
Arensburg Boutique Hotel & Spa	Aus & Partners osahing
Bar, Cocktails & Dreams OÜ	Anton Ohlert GmbH & Co Eesti filiaal
AVIZE BIZNESS & BALTIJA Eesti filiaal	Alfr. Wilen&Co OÜ
AB Accountant & Finance OÜ	Aktsiaselts MEKO & RYHMÄ
BabyBack Ribs & BBQ	Allan & Söhne OÜ
A.A Trading & Logistics OÜ	Ülle Kolk & Co Osahing
Bernstein Trust & Capital	
Services OÜ Food & Fun OÜ	
Active Vision Marketing & Invest Osahing	
Beer, Wine & Spirit OÜ	

Kaheldav ampersand

Mõni ampersandi kasutuskoht paneb mõtlema ja selle käigus võib leida nii pooldavaid põhjendusi kui ka vastuväiteid.

3. Vahel on äri- või ettevõtetnimes ühendatud inimese **nimi ja eestikeelne sõna**, näiteks *kompanii* või selle lühend *ko*, samuti *partnerid*, *pojad*, *grupp* vm. Sellise nimemoodustusviisi korral tekib teatav kõhk. Eestikeelsete sõnade puhul astutaks ju otsekui võõrkeelsest ruumist meie keele omasse ja siis oleks loomulikum kasutada ka sidesõna *ja*. Teisalt on sellistes nimedes võõrkeelte eeskujul sageli kasutusel elloetletud traditsioonilised sõnad, mille puhul võiks ehk ampersandi pruukimist siiski möönda. Aga kust siis tõmmata piir, et näe, see sõna sobib ampersandiga, sest välismaal on ka nii, aga too sõna enam ei sobi, sest sellel pole võõramaist eeskuju? Seepärast võiks ikkagi kahelda ampersandi mõttekuses siis, kui sellest vähemalt ühele poole jääb eestikeelne sõna või lühend, nagu alljärgnevatel näidetes.

ADOMA & KO OÜ

Aavik & Partnerid Advokaadibüroo OÜ

OÜ Hendrikson & Ko

Aktsiaselts Kalmar & Pojad

Hansson, Leego & Partner

Mäger & Kompanii OÜ

Osaühing P.J. & Kompanii

Osaühing FORE & GRUPP

4. Kui jätta nimed korraks kõrvale ja vaadata ringi kogu keelekeskkonnas, võib näha ampersandi levikut ka mujal. Üks selline koht on teadustöodes või -uuringutes. Mõnikord on asutuses otsustatud kasutusele võtta mõni rahvusvaheline viitamissüsteem (esmajoonel APA), mis põhineb inglise keelel ja kus võib seetõttu näha ka ampersandi. See pannakse tavaliselt siis, kui mõne viidatava teose on kirjutanud rohkem kui üks inimene, kuid vähem kui neli inimest. Kahe (viimase) nime vahele pannakse rahvusvaheliste viitamissüsteemide järgi ampersand.

Kindlasti on rahvusvahelise viitamissüsteemi reeglid hädavajalikud, kui töö ilmub mõnes ajakirjas, kus on sellised nõuded kehtestatud, või kui see avaldatakse teises keeles. Kaheldav on aga see, kas Eesti lugejale kirjutatud eestikeelne tekst, kus viidatakse muu hulgas ka Eesti autoritele, peab

sisaldama viitamisel võõrapärast ampersandi. Samal ajal on teadustekstides ajalooliselt kasutusel teisi ladinakeelseid viitamisväljendeid: *et al.*, *ibid.* jne. Selle peale saab aga jällegi teisest küljest küsida, kas ampersand tuleb eesti teadusteksti traditsioonilisest ladina keelest või on see mõneti moeröögatusena inglise keelest üle võetud. Kui vaadata meie enda teaduskeele viitamissüsteemi, siis on meil siiani olnud kasutusel sõna *ja*; kolme nime puhul on kahe esimese vahel koma.

Rahvusvaheline viitamissüsteem (APA)	Eesti viitamissüsteem
Jordan & Kelly	Jordan ja Kelly
Jõeorg & Mets	Jõeorg ja Mets
Adams, Douglas & Owen	Adams, Douglas ja Owen
Sarnet, Liiv & Tõnurist	Sarnet, Liiv ja Tõnurist

Muide, MLA, Harvardi ja Chicago viitamissüsteemides ei ole ampersand ka inglise keeles sobiv, vaid selle asemel nõutakse sõna *and* kasutamist.

Mõeldamatu ampersand

Ampersand on hakanud vallutama ka kohti, kus selle järele ei peaks olema mingit vajadust. Häiriv on selle kasutamine üldkeelses tarbetekstis. Ei tahaks uskuda, et põhjuseks on ruumi kokkuhoid, eriti kuna võidetakse vaid üks tähe-märk. Pigem võib selle taga näha inglise keele matkimist ja soovi olla nii nagu välismaal, ehk ka eristumisiha ja tahtmist näida moodne.

5. Kui nime osaks on ainult eestikeelsed sõnad, on tegu eestikeelse tekstiga ja järelkult tuleks kasutada eestikeelseid sidesõnu. Väga kentsakas on ampersand järgmistes, puhtas eesti keeles loodud äri- ja ettevõtetnimes:

OÜ Koopia Niini & Rauam

Aed Puit & Kodu OÜ

Ahju & Kaminatööde OÜ

Akna & Uksemeister OÜ

ARVUTI & AUTOTEHNIKA OSAÜHING

osaühing Kuusk & Mänd

Sirkel & Mall OÜ
grillmaja Lest & Lammas
OÜ Patendi- & Kaubamärgibüroo Koitel
A.K.Finants & Õigusabi Osühing
Korteriühistu Kalda & 13

6. Äri- ja ettevõtetnimed pole enam ammu ainuke koht, kus ja-märki võib kohata. Üks valdkond on perioodikaväljaanded. Meil on ajakirjad Kodu & Aed, Eramu & Korter, veebiajakiri Kirik & Teoloogia. Veelgi enam: ajakirja Anne & Stiil veebilehel on rubriigid *KEHA* & *VAIM*, *ELU* & *MÕNU*, *STIIL* & *ILU*. Ajakirjade üks eesmärk on eristuda teistest. Kui aga nii paljud ajakirjad teevad inglise stiilikasutust järele, siis mille poolest nad eristuvad? Pigem on niisugune kaanepilt juba ammu üheülbaline ja igav, mille atraktiivsust vähendab keeletundliku inimese jaoks veel see, et ennast ehitakse võõraste sulgede abil, kuigi meil on oma keeleski nutikaid ja tabavaid vahendeid küll.

Ajakirjad pole ainukesed. Üks viimaseid kohti, kus võis üleliigset ampersandi märgata, oli Piletilevi veebileht, kus oli pealkiri „Luisa Värk & Uku Suviste – Armastuse ilmad”. Sealjuures ei ole kontserdiplakatil endal kusagil ja-märki.

7. Inglise keele mõjul on ampersand tulnud ka tõlkelühenditesse. Näiteks võib tuua kaks levinud väljendit. Inglise *research and development* ning *research, development and innovation* on eesti keeles vastavalt *teadus- ja arendustegevus ning teadus- ja arendustegevus ning innovatsioon*. Lähtekeeles on esimese väljendi kohta lühend R&D ja teise kohta variandid RD&I, R&D&I või RDI (viimast, ilma ampersandita moodust soovitatakse muuseas ELi terminibaasis IATE inglise keeles kirjutajatele). Eesti keeles on neid kaht lühendit hakatud kirjutama kujul T&A ja TA&I. See aga pole meie lühendimoodustusreeglitega kooskõlas.

Suurtähtlühendi võib luua muu hulgas iga lühendatava sõna esitähdest. Näiteks *väikesed ja keskmise suurusega ettevõtted* on VKEd, *info- ja kommunikatsioonitehnoloogia* on ITK, *majandus- ja kommunikatsiooniministeerium* on MKM, Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Instituut on KBFI; „Eesti kunsti ja arhitektuuri biograafiline leksikon” on EKABL, ajakiri Keel ja Kirjandus KK jne. Nendes väljendites ja nimetustes olevat sõna *ja* pole tavaks lühendisse lisada. Seepärast ei tasu ka tõlkimisel ampersandi (ega sõna *ja*) üle võtta ainult põhjusel, et inglise keeles on nii.

Korrektseid lühendid on TA ja TAI, ning kui tekib tunne, et need sarnanevad mõne lühendiga, mis on meil juba olemas, saab alati anda allmärkuses või lühendiloendis pikema selgituse.

Mis meid võiks tulevikus oodata? Kui soovime eeskujuga võtta võõrast & unustada oma, siis pole üldse võimatu, et edaspidi on meil sõnade *ja* & *ning* asemel ainult üks, see välismaine kaksiktäht. See võib jõuda ärinimedest & pealkirjadest nimetustesse, seejärel reklaamidesse & jooksvasse teksti, samuti suurtähtlühenditest väiketähtlühendisse &ms, &t, &j, &pm, &pt &ne.

Või pole meil seda märki eesti keeles ikkagi vaja?

Ilmunud Päevakera blogis 21. juunil 2013
(<http://www.paevakera.ee/blog/milleks-meile/#more-1978>).

ALLIKAD JA ABI

Ampersand (<http://en.wikipedia.org/wiki/Ampersand>).

Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2007. Eesti keele käsiraamat, lk 166 (<http://www.eki.ee/books/ekk09/index.php?p=2&p1=11&id=92>).

Euroopa Liidu mitmekeelne terminibaas IATE (<http://iate.europa.eu>).